

Club van Rome op een kruispunt

Het is moeilijk een definitief oordeel uit te spreken over de waarde van de rapporten die de Club van Rome verspreidt. Vooral wanneer die rapporten technischer en omvangrijker worden. Het rapport *Limits to Growth*, dat Meadows, Forrester en hun medewerkers van het MIT voor de Club samenstelden, kon iedere leek redelijk bevatten. Dat wil niet zeggen dat iedere leek de theorieën van Meadows c.s. kon doorvoren, maar wel dat hij, zonder voor stommerik te worden uitgemaakt, vele „ja-maars” kon plaatsen. Bij het tweede rapport aan de Club van Rome, samengesteld door Mihailo Mesarović en Eduard Pestel, in Nederland uitgebracht onder de naam *De mensheid op een kruispunt*, is dat anders 1). Hoewel even prettig geschreven als het eerste rapport, laat het tweede rapport de leek toch vaak met de mond vol tanden staan. De auteurs ervan putten voor hun analyse o.a. uit vele rapporten en discussies en gaan in op bezwaren die er aan het werk van Meadows c.s. kleven. Ze zetten zich zelfs tegen dit werk af. Daar komt nog bij dat de geïnformeerde leek weet dat er een groot aantal studiegroepen voor de Club van Rome aan het werk zijn, die nog niet alle hun eindrapport hebben gepubliceerd.

Waarin verschilt het tweede rapport van het eerste rapport aan de Club van Rome? In tegenstelling tot Meadows en Forrester beschouwen Mesarović en Pestel de wereld niet als een uniform en homogeen systeem, maar als een systeem van gebieden verschillende eigenschappen. Zij verdelen daarom de wereld in tien regio's. Bovendien geloven zij niet in een ineenstorting van het gehele wereldsysteem, dat immers niet bestaat, maar wel in het ontstaan van noodsituaties in de onderscheiden regio's op diverse tijdstippen. Hun overeenkomst met Meadows en Forrester is dat acties op regionaal niveau voor het bestrijden van catastrofes niet voldoende zijn, maar dat hiervoor acties op wereldschaal nodig zijn.

Mesarović en Pestel pleiten voor een organische groei, waarbij de groeikromme in het begin steil stijgt en daarna vlakker gaat lopen. Bij deze groei zou de mensheid zich duurzaam en nuttig kunnen ontwikkelen; ze is dan op een keerpunt aangekomen, aldus de onderzoekers. Hun rapport is minder abstract dan dat van Meadows c.s. en kan daarom meer worden beschouwd als het zoeken naar antwoorden op ernstige wereldproblemen. Bezwaren zijn evenwel: 1. iedere voorstelling lijkt op een listige extrapolatie; 2. de aanbevelingen zijn niet operationeel omdat beleidsinstanties ze nog moeten concretiseren en omdat er moeilijk een instantie is aan te wijzen die de gepaste maatregelen kan afkondigen. Omdat *ESB* reeds uitvoering aandacht aan dit rapport heeft besteed, zal ik niet verder ingaan op de inhoud ervan 2). Ik zal mij hieronder beperken tot enkele opmerkingen over de Club van Rome.

De studie van Mesarović en Pestel is er één uit een twintigtal studies waaraan onder auspiciën van de Club van Rome

wordt gerwerkt 3). Hoewel deze studie zeer ambitieus is en de vinger legt op enkele gevoelige plekken van de studie van Meadows en Forrester, vraag ik mij toch af waarom ze tot tweede rapport aan de Club van Rome is gebombardeed. Men zou daaruit kunnen afleiden dat de Club van Rome afstand heeft genomen van het eerste rapport. Eind vorig jaar verscheen evenwel een artikel van Dr. J. W. Brinck over het werk van de studiegroep van Dennis Gabor, die voortborduurde op de modellen van Forrester en Meadows 4). Dr. Brinck schrijft dat met behulp van een verbeterde versie van het model van Forrester is aan te tonen, dat het met de ondergang van de mensheid niet zo'n vaart zal lopen. Waarom kon de Club van Rome niet wachten? Dr. A. A. de Boer schreef naar aanleiding hiervan in *NRC Handelsblad* dat het onduidelijk is op welke studies we ons nu moeten baseren; hij vindt dat de geloofwaardigheid van de Club van Rome, die door de publikatie van het tweede rapport is geschaad, nog meer schade zal lijden, indien de Club van Rome niet spoedig antwoord geeft op de vraag of zij zal terugkeren op de weg van een logisch opgebouwd pakket van onderzoekingen 5).

Mijns inziens dient de Club van Rome zeer voorzichtig te zijn met het met veel publiciteit verspreiden van haar rapporten, die nog vele bezwaren kennen. Het publiek krijgt daardoor de indruk dat eindelijk de groei-problemen zijn opgelost. Dat zijn ze echter niet. Ook met het rapport van Mesarović en Pestel is bepaald niet het laatste woord over deze problemen geschreven. De titel die de auteurs hun boek meegaven: *Mankind at the turning point*, is dan ook te veelzeggend. Er zal veel meer studie nodig zijn om de mensheid op een keerpunt te brengen. In de Nederlandse vertaling wordt „turning point” overigens ten onrechte als kruispunt vertaald. Waarschijnlijk vond de afdeling Nederland van de Club van Rome het woord keerpunt politiek besmet. De Club van Rome zelf is door haar publikatiedrift op een kruispunt aangekomen. Gelukkig kun je echter op een kruispunt ook de goede weg inslaan.

L. Hoffman

1) Mihailo Mesarović en Eduard Pestel, *De mensheid op een kruispunt. Tweede rapport aan de Club van Rome*, Agon Elsevier, Amsterdam/Brussel, 1974, 198 blz.

2) J. Timbergen, Het tweede rapport aan de Club van Rome, *ESB*, 13 november 1974, blz. 1008. A. A. de Boer, De Club van Rome en de energie, *ESB*, 27 november 1974, blz. 1073.

3) Een interessant overzicht hiervan geeft M. Siebker, De Club van Rome: rapport uit Tokio, *Euro-spectra*, juni 1974, blz. 35.

4) J. W. Brinck, Illustratief voorbeeld van de normale groei uit een gewijzigd model van een dynamische wereld, *Euro-spectra*, juni 1974 (verscheen december 1974), blz. 47.

5) A. A. de Boer, Club van Rome terug op de weg van logisch opgebouwd onderzoek?, *NRC Handelsblad*, 17 december 1974.

Dr. K. P. van der Mandele

In memoriam

Dr. K. P. van der Mandele is 23 januari op de leeftijd van 94 jaar overleden. Met ESB en NEI had hij de oudst denkbare banden; van de ESB behoorde hij in 1915 tot de kleine groep van oprichters, het NEI heeft hij in 1929 in samenwerking met Mr. R. Mees gesticht.

De ESB kwam voort uit het initiatief van doctoraal-studenten, onder wie de latere Prof. Dr. N. J. Polak. De rector-magnificus Prof. Bruins nam het met een paar enthousiasten uit het bedrijfsleven — aldus Dr. Van der Mandele in vijftig jaar ESB — over. Zelf wordt hij lid van de Commissie van leiding. De genegenheid voor het blad heeft hij altijd bewaard; vooral in de jaren na 1945 heeft hij in menig artikel zijn gedachten over de gewenste maatschappelijke ontwikkeling neergelegd.

Toen was de ESB echter al lang opgenomen in het in 1929 opgerichte Nederlands Economisch Instituut, dat zijn oorsprong vond in de wens afstuderenden in de economie een gelegenheid tot onderzoek te bieden. Als ondervoorzitter en curator heeft Dr. Van der Mandele ook het NEI vele jaren helpen dragen.

Man van zeer ruime blik, gaf hij ook degenen die zijn vertrouwen hadden alle ruimte. Tot op het moment dat zij hem nodig dachten te hebben; dan was hij er en gaf alle steun van zijn rechte denken en gezag.

Dit lang en veelzijdig leven zal zijn levensbeschrijver zeker vinden. Op dit moment kan slechts voor allen, die aan ESB en NEI hebben gewerkt en werken diepe erkentelijkheid worden uitgesproken ter nagedachtenis van een man, die scheppen kon en scheppend werk voor anderen schiep. Hij was de ideale eerste man voor wetenschappelijke instellingen.

H.W.L.

Redactie

Commissie van redactie: H. C. Bos, R. Iwema, L. H. Klaassen, H. W. Lambers, P. J. Montagne, J. H. P. Paelinck, A. de Wit.
Redacteur-secretaris: L. Hoffman.
Redactie-medewerkster: Mej. J. Koenen.

Adres: Burgemeester Oudlaan 50, Rotterdam-3016; kopij voor de redactie: postbus 4224.
Tel. (010) 14 55 11, toestel 3701.
Bij adreswijziging s.v.p. steeds adresbandje meesturen.

Kopij voor de redactie: in tweevoud, getypt, dubbele regelafstand, brede marge.

Abonnementsprijs: f. 109,20 per kalenderjaar (incl. 4% BTW); studenten f. 67,60 (incl. 4% BTW), franco per post voor Nederland, België, Luxemburg, overzeese rijkdelen (zeepost).

Betaling: Abonnementen en contributies (na ontvangst van stortings/giro-acceptkaart) op girorekening no. 122945 t.n.v. Economisch Statistische Berichten te Rotterdam.

Losse nummers: Prijs van dit nummer f. 3,- (incl. 4% BTW en portokosten).
Bestellingen van losse nummers uitsluitend door overmaking van de hierboven vermelde prijs op girorekening no. 8408 t.n.v. Stichting het Nederlands Economisch Instituut te Rotterdam met vermelding van datum en nummer van het gewenste exemplaar.
Abonnementen kunnen ingaan op elke gewenste datum, maar slechts worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Advertenties: B.V. Koninklijke Drukkerijen Roelants - Schiedam
Lange Haven 141, Schiedam.
tel. (010) 260 260, toestel 908.

Stichting
Het Nederlands Economisch Instituut

Adres: Burgemeester Oudlaan 50, Rotterdam-3016; tel. (010) 14 55 11.

Onderzoekafdelingen:

Arbeidsmarktonderzoek
Balanced International Growth
Bedrijfs-Economisch Onderzoek
Economisch-Technisch Onderzoek
Vestigingspatronen
Macro-Economisch Onderzoek
Projectstudies Ontwikkelingslanden
Regionaal Onderzoek
Statistisch-Mathematisch Onderzoek
Transport-Economisch Onderzoek

Inhoud

Drs. L. Hoffman:

Club van Rome op een kruispunt 89

Prof. Drs. H. W. Lambers:

Dr. K. P. van der Mandele. In memoriam 90

Column

Een voorstel voor een internationale code tot bescherming van multi-nationale bedrijven, door Prof. Dr. J. Wemelsfelder 91

Drs. J. J. Siegers:

De leeftijdsopbouw van de geregistreerde arbeidsreserve 92

A. Nieland-Sándor:

De Oosteuropese handel van de Benelux 95

Drs. L. van Driel:

De Europese bankwet 99

Notitie

Leven met plastic, door Drs. L. Hoffman 100

Maatschappijspiegel

Herverdelingspolitiek, door Drs. W. A. Arts 101

Au courant

Werkgelegenheid allesbeheersend, door A. F. van Zweeden 102

Ingezonden

Lifo-stelsel, door Drs. L. W. Binkhorst van Oudcarspel, met naschrift van Drs. C. Horden 104

Boekennieuws

G. Eyskens e.a.: Het land waarin wij werken; een doorlichting van het Belgisch economisch systeem, door R. Vandermosten 104

Een voorstel voor een internationale code tot bescherming van multinationale bedrijven

Volgens een gangbare omschrijving is het kenmerkend voor de relatie tussen machtige en minder machtige partijen dat de machtigen hun macht ontleen aan het feit dat zij de minder machtigen kunnen belonen of straffen. De positie van de minder machtigen is dan zwakker naarmate de afhankelijkheid van de machtigen wat betreft die beloningen en straffen groter is.

Getoetst aan deze criteria moeten multinationale bedrijven (hierna te noemen mnb's) in menig opzicht als zwakkere of soms onmachtige partijen in het wereldbestel worden beschouwd.

Economisch gesproken bevindt een mnb zich namelijk in een zwakke onderhandelingspositie tegenover de nationale staat in het land van vestiging. Het heeft, wanneer het zich eenmaal heeft gevestigd, géén of weinig machtsmiddelen om zich te verweren tegen acties van nationale staten, omdat deze staten de macht hebben om te kunnen belonen (met subsidies) of te straffen (met sancties).

Zo kan het voorkomen dat een mnb door het dreigement dat de import zal worden afgesneden, wordt gedwongen om zich in een bepaald land te vestigen. Nadat alle investeringen dan zijn verricht wordt het nieuwe bedrijf zonder vergoeding genationaliseerd. Het mnb is hier de machteloze partij. Er bestaan minder grove vormen van uitbuiting, zoals bijv. daar waar de dochter geen kapitaalopbrengsten naar het buitenland mag transfereën, maar wel naar het binnenland; ook hier is het mnb de zwakke partij.

Op dit thema bestaan vele varianten.

Zwak staan deze bedrijven ook in die landen waar corruptie tot de ingeburgerde zeden behoort, waaraan men zich noodgedwongen moet aanpassen, om de continuïteit van het bedrijf niet in gevaar te brengen. (Kwaadwilligen kunnen dan gemakkelijk de causale relaties omdraaien).

Deze bedrijven, die meestal relatief kapitaalintensief werken, staan in het algemeen ook in loononderhandelingen zwak tegenover vakbonden, die met de „straf” van een betrekkelijk lichte staking grote verliezen kunnen toebrengen om de mnb's tot toegeeflijkheid te dwingen.

Op een ander essentieel terrein zijn deze bedrijven klaarblijkelijk zelfs weerloos of nagenoeg weerloos. We denken aan de macht van de publiciteitsmedia die met negatieve of tendentieuze berichten het leef- en werkklimaat kunnen bederven, zonder dat mnb's de kans zien of de kans krijgen om zich te verweren.

De aan deze bedrijven toegedachte machtsmiddelen blijken daarbij veelal slechts schijnbare machtsmiddelen te zijn. Zo kan een mnb de investeringen in een bepaald land nalaten of terugtrekken wanneer de concurrentie-voorwaarden door toedoen van de overheid of door toedoen van anderen in vergelijking tot elders te ongunstig worden. Op het eerste gezicht lijkt dit een strafmiddel in handen van het mnb, maar dat is in het algemeen schijn. Er is hier namelijk sprake van een specifieke macht van mnb's.

In een op concurrentie gebaseerde

wereldeconomie — zonder multinationale bedrijven — kunnen overheden evenmin de concurrentieverhoudingen voor nationale bedrijven — in verhouding tot het buitenland — als maar ongunstiger maken. Op straffe van ondergang van die nationale bedrijven, door concurrentie van buiten, moeten zij zich in hun beleid matigen. Alleen wanneer er sprake is van een onaantastbare monopolistische positie op de wereldmarkt heeft het mnb in het investeringsbeleid een machtswapen waarmee kan worden bedreigd.

Hoe kan men deze bedrijven de bescherming bieden die zij op grond van bovenstaande analyse — onder omstandigheden — behoeven? Het antwoord lijkt erg moeilijk. Men zou zich kunnen voorstellen dat onder auspiciën van de Verenigde Naties een internationale beschermingscode tot stand komt. Misschien zou een commissie van wijze mannen hierover kunnen rapporteren. De praktijk wijst uit dat deze organisatie vrij gemakkelijk een beroep kan doen op de medewerking van wijze mannen.

P.S. Wie vindt dat bovenstaande beschouwing onvoldoende genuanceerd is, heeft gelijk. Men vindt van de argumentatie echter weinig of niets terug in veel van die commentaren die zich in wrange eenzijdigheid, een wazige probleemstelling, en met weinig of géén algemeen geldig bewijsmateriaal, bezighouden met het afgeven op multinationals. Ware het niet beter dat in beschouwingen over deze problemen *alle* aspecten tot hun recht komen? De hierboven genoemde moeten er dan ook bij. We bevelen ze beleeft aan in de aandacht van HH Commentatoren.

A stylized, cursive handwritten signature in black ink, consisting of several loops and a long horizontal stroke at the end.

De leeftijdsopbouw van de geregistreeerde arbeidsreserve

DRS. J. J. SIEGERS*

Ieder kwartaal worden door het CBS in de Sociale Maandstatistiek cijfers omtrent de leeftijdsopbouw van de geregistreeerde arbeidsreserve gepubliceerd. Een enkele maal heeft het CBS deze cijfers in perspectief geplaatst 1). Thans beschikken we over een cijferreeks die betrekking heeft op ruim twintig jaar, hetgeen voldoende mag heten om er een onderzoek naar trendmatige ontwikkelingen op te baseren 2). Ten einde daarbij seizoensinvloeden zoveel mogelijk uit te schakelen wordt uitgegaan van de mei-cijfers van de onderscheiden jaren 3).

Aangevoerd wordt, dat vooral bij de mannen de leeftijdsopbouw van de geregistreeerde arbeidsreserve steeds meer overeenkomst is gaan vertonen met de leeftijdsopbouw van de beroepsbevolking.

Bij het vergelijken van de volkstellingsgegevens van 1971 met die van 1960 moet in het bijzonder bij de mannen rekening worden gehouden met conjuncturele fluctuaties in de aandelen van de onderscheiden leeftijdsgroepen in de geregistreeerde arbeidsreserve.

De toeneming van de werkloosheid onder de jongeren mag ons de ernst van de werkloosheid onder de ouderen niet uit het oog doen verliezen.

Mannen

In figuur 1 is de naoorlogse ontwikkeling van de leeftijdsopbouw van de mannelijke geregistreeerde arbeidsreserve weergegeven in de vorm van een stapeldiagram.

De onderbroken lijnen in de figuur hebben betrekking op de trendmatige bewegingen van de leeftijdsopbouw, zoals geschat met behulp van enkelvoudige lineaire regressie 4). De uitkomsten van deze regressierekening staan vermeld in tabel 1. Daar de leeftijdsgroepen in klassebreedte uiteenlopen, is voor iedere leeftijdsgroep de waarde van de bijbehorende regressiecoëfficiënt gedeeld door het aantal jaarklassen van de betrokken groep. (De regressiecoëfficiënt voor de jongeren onder de 19 jaar is gedeeld door vier).

De cijfers uit tabel 1 laten zien dat de aandelen van de eerste drie leeftijdsgroepen in de geregistreeerde arbeidsreserve een trendmatige toeneming vertonen, die van de laatste twee daarentegen een trendmatige afnemning. De opmerkelijkste ontwikkeling heeft zich voorgedaan met betrekking tot de jongeren onder de 25 jaar. De trendmatige toeneming van hun aandeel bedroeg gemiddeld bijna één procentpunt per jaar ($0,192 + 0,768 = 0,960$); per jaarklasse betekent dit een gemiddelde toeneming van bijna 0,1 procentpunt per jaar. Het complement van deze toeneming is te vinden in de afnemning van het aandeel per jaarklasse bij de leeftijdsgroepen boven de 40 jaar, in het bijzonder bij de 50- t/m 64-jarigen.

Tabel 1. Resultaten van enkelvoudige lineaire regressie van de leeftijdsaandelen in de mannelijke geregistreeerde arbeidsreserve op de tijd, 1953 t/m 1974 a)

Leeftijdsgroepen	Regressiecoëfficiënten	t-waarden	Regressiecoëfficiënten gedeeld door het aantal jaarklassen per leeftijdsgroep
< 19	0,192	7,70	0,048
19 - < 25	0,768	7,19	0,128
25 - < 40	0,393	2,59	0,026
40 - < 50	- 0,346	- 9,36	- 0,035
50 - < 65	- 1,008	- 4,24	- 0,067

a) Berekend op basis van gegevens uit de Sociale Maandstatistiek. Alle regressiecoëfficiënten zijn significant op 5%-niveau. Met uitzondering van de coëfficiënt voor de 25- t/m 39-jarigen zijn zij zelfs significant op 1%-niveau.

Indien de in tabel 2 vermelde cijfers indicatief zijn voor de trendmatige ontwikkelingen van de leeftijdsopbouw van de beroepsbevolking, kan de conclusie worden getrokken dat de genoemde bewegingen van de leeftijdsopbouw van de geregistreeerde arbeidsreserve niet kunnen worden toegeschreven aan ontwikkelingen van de leeftijdsopbouw van de beroepsbevolking.

Vergelijking van de cijfers uit tabel 2 met die uit tabel 3 levert het beeld van een verdwijnen van de sterke ondervertegenwoordiging in de geregistreeerde arbeidsreserve van de jongeren onder de 25 jaar en een belangrijke afnemning van de oververtegenwoordiging van de 50- t/m 64-jarigen. In tegenstelling tot voorheen is het aandeel in de geregistreeerde arbeidsreserve van jongeren onder de 25 jaar thans bezig dat van de 50- t/m 64-jarigen te overtreffen. Dit geldt niet alleen voor de werkelijke, maar ook voor de trendmatige aandelen. Kwantitatief gezien is het derhalve steeds

* De schrijver is wetenschappelijk medewerker aan het Economisch Instituut van de Rijksuniversiteit te Utrecht.

1) Leeftijdssamenstelling der werklozen, de duur van de werkgelegenheid en de mate van geschiktheid, *Sociale Maandstatistiek*, juli/augustus 1953; Enkele structurele ontwikkelingen op de arbeidsmarkt, *Sociale Maandstatistiek*, juli 1967; De ontwikkeling van de geregistreeerde arbeidsreserve van mannen sedert 1967, *Sociale Maandstatistiek*, augustus 1969.

2) In dit artikel wordt slechts ingegaan op de lange-termijnbewegingen, die in de diverse cijferreeksen kunnen worden onderkend en niet op de oorzaken van economische aard, die aan deze bewegingen ten grondslag liggen. Vandaar dat zal worden gesproken van „trendmatige” en niet van „structurele” ontwikkelingen. Zie J. Tinbergen, *The analysis of unemployment figures and the alleged correspondence between causes and cures*, CPB, overdruk no.27, Den Haag 1953, blz. 43 en blz. 48-49; P. van Schilfgaarde, *Structurele werkloosheid (I)*, *ESB*, 2 januari 1969, blz. 6.

3) Zie ook *Sociale Maandstatistiek*, juli/augustus 1953, blz. 193.

4) Deze en volgende regressies werden uitgevoerd met behulp van de computer van het Academisch Computer Centrum van de Rijksuniversiteit te Utrecht. Bij het werken met deze computer werd dankbaar gebruik gemaakt van de adviezen van de staf van het ACCU.

Tabel 2. De leeftijdsopbouw van de mannelijke beroepsbevolking (< 65 jaar) a)

Leeftijdsgroepen	1947	1960	1971
< 25	24,9	21,5	21,3
25 - < 50	55,8	55,7	56,8
50 - < 65	19,3	22,8	22,0
	100	100	100 b)

a) Berekend op basis van gegevens uit: CBS, 13e Algemene volkstelling 31 mei 1960. Deel 10. Beroepsbevolking, A. Algemene inleiding, Den Haag 1967, blz. 17; CBS, 14e Algemene volkstelling, voorlopige uitkomsten, Den Haag.

b) Verschil door afronding.

Tabel 3. De leeftijdsopbouw van de mannelijke geregistreerde arbeidsreserve a)

Leeftijdsgroepen	1960		1971	
	werkelijk	trendmatig	werkelijk	trendmatig
< 25	6,5	11,1	23,2	21,7
25 - < 50	44,6	48,6	49,6	49,1
50 - < 65	48,9	40,3	27,2	29,2
	100	100	100	100

a) Berekend op basis van gegevens uit de Sociale Maandstatistiek.

belangrijker geworden de inspanningen in het kader van de werkloosheidsbestrijding te richten op de jongeren.

Het verschil tussen de werkelijke en de trendmatige cijfers in tabel 3 maakt duidelijk dat in sterke mate rekening moet worden gehouden met conjuncturele fluctuaties van de leeftijdsopbouw van de geregistreerde arbeidsreserve (zie ook figuur 1). Indien men de volkstellingsgegevens van 1971 wil vergelijken met die van 1960, mag dan ook niet uit het oog worden verloren dat, waar het jaar 1960 werd gekenmerkt door een conjunctureel groot aandeel van de 50- t/m 64-jarigen in de geregistreerde arbeidsreserve en een conjunctureel klein aandeel van de jongeren onder de 25 jaar, voor 1971 precies het tegendeel geldt. Deze conjuncturele fluctuaties van de leeftijdsopbouw van de geregistreerde arbeidsreserve zijn toe te schrijven aan het feit dat van de oudere leeftijdsgroepen een groter deel tot de langdurig ingeschrevenen behoort dan van de jongere (zie tabel 4). Ten tijde van een conjunctureel kleine geregistreerde arbeidsreserve is het aandeel in de geregistreerde arbeidsreserve van vooral de jongeren onder de 25 jaar derhalve relatief klein, dat van vooral de 50- t/m 64-jarigen relatief groot. In perioden van laagconjunctuur doet zich de omgekeerde situatie voor.

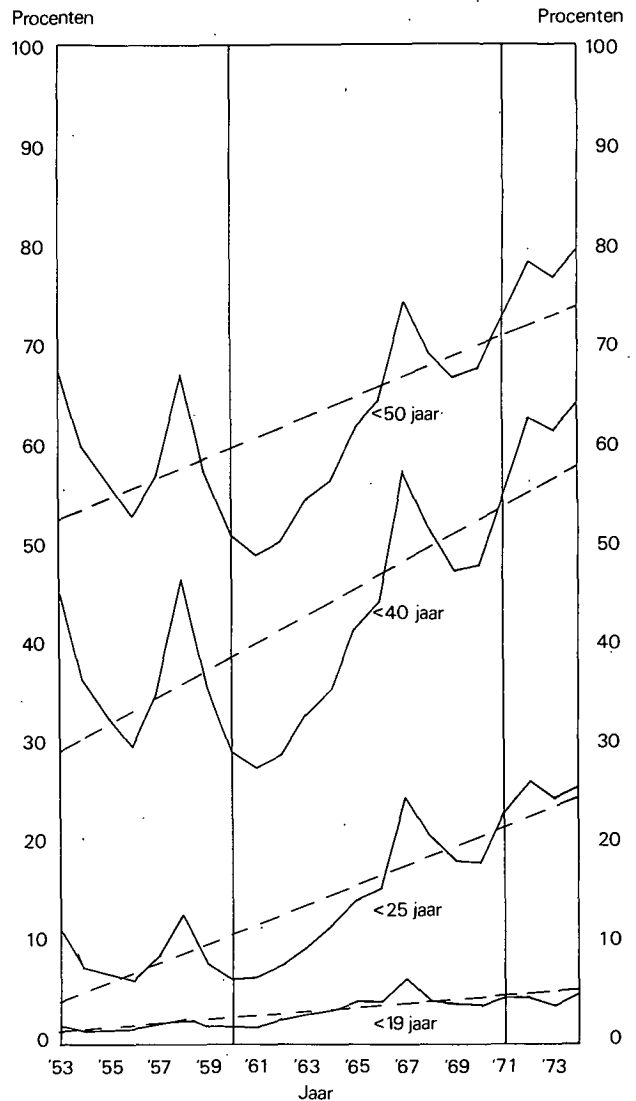
Tabel 4. Het aantal personen per leeftijdsgroep dat twaalf maanden of langer staat ingeschreven bij de mannelijke geregistreerde arbeidsreserve in procenten van de mannelijke geregistreerde arbeidsreserve per leeftijdsgroep, gemiddelde van 1956 t/m 1974 (met uitzondering van 1972) a)

Leeftijdsgroepen	Percentages
< 19	4,6
19 - < 25	8,5
25 - < 40	15,5
40 - < 50	25,3
50 - < 65	35,8
Totaal	24,0

a) Berekend op basis van gegevens uit de Sociale Maandstatistiek, waaronder het in voetnoot 1 genoemde artikel uit 1969.

Wanneer de gegevens uit tabel 4 worden gevoegd bij de alleszins aannemelijke veronderstelling dat zich onder de 50- t/m 64-jarigen aanzienlijk meer kostwinners bevinden dan onder de jongeren onder de 25 jaar, kan nauwelijks aan de conclusie worden ontkomen dat de werkloosheid onder de

Figuur 1. De leeftijdsopbouw van de mannelijke geregistreerde arbeidsreserve

eerste groep maatschappelijk gezien nog steeds een minstens even groot kwaad is als die onder de laatste.

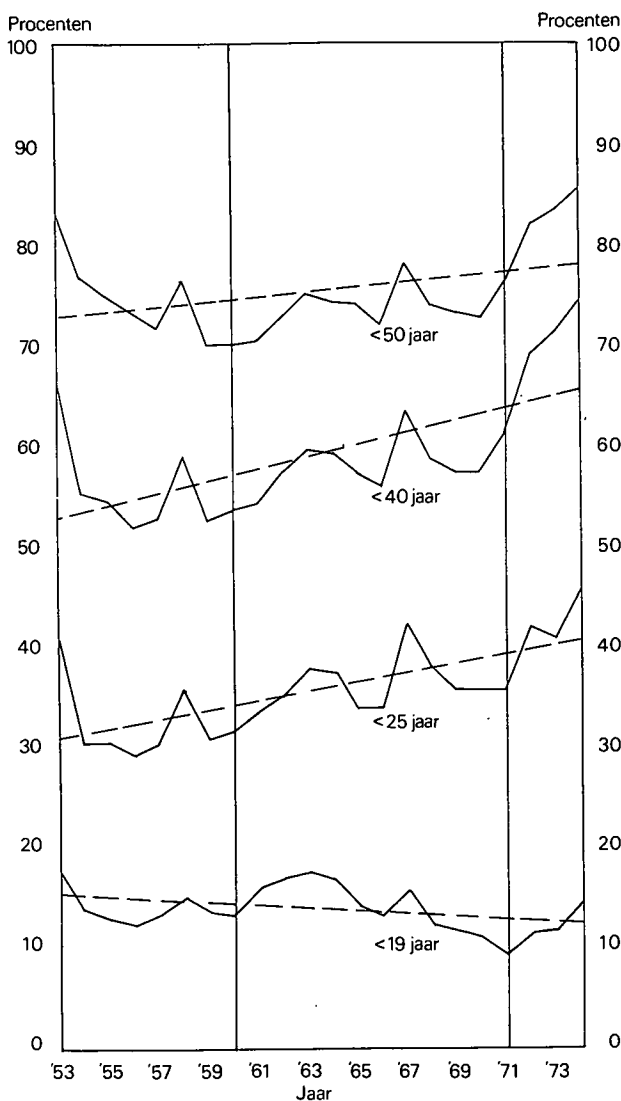
Tenslotte enkele opmerkingen over de ontwikkeling van het aantal personen per leeftijdsgroep, dat twaalf maanden of langer staat ingeschreven bij de mannelijke geregistreerde arbeidsreserve, in procenten van de mannelijke geregistreerde arbeidsreserve per leeftijdsgroep. Regressie op de tijd levert voor de onderscheiden leeftijdsgroepen regressiecoëfficiënten op die geen van alle significant van nul verschillen. Bij de vergelijking van de volkstellingsgegevens van 1971 met die van 1960 dient ook hier te worden gelet op conjuncturele fluctuaties. Het percentage van de mannelijke geregistreerde arbeidsreserve dat twaalf maanden of langer staat ingeschreven bedroeg 34,2 in 1960 tegen 16,9 in 1971. De relatief grootste wijziging onderging het percentage voor de 19- t/m 25-jarigen: van 13,5 in 1960 naar 4,4 in 1971 5).

Vrouwen

Evenals voor de mannen kan voor de vrouwen de naadloze ontwikkeling van de leeftijdsopbouw van de geregistreerde arbeidsreserve worden weergegeven in een stapel-diagram (zie figuur 2).

5) Zie ook Sociale Maandstatistiek, augustus 1969, blz. 376.

Figuur 2. De leeftijdsopbouw van de vrouwelijke geregistreeerde arbeidsreserve

De onderbroken lijnen in figuur 2 hebben wederom betrekking op de trendmatige bewegingen van de leeftijdsopbouw zoals geschat met behulp van enkelvoudige lineaire regressie. De resultaten van deze regressierekening zijn vermeld in tabel 5.

Tabel 5. Resultaten van enkelvoudige lineaire regressie van de leeftijdsaandelen van de vrouwelijke geregistreeerde arbeidsreserve op de tijd, 1953 t/m 1974 a)

Leeftijdsgroepen	Regressiecoëfficiënten	t-waarden	Regressiecoëfficiënten gedeeld door het aantal jaarklassen per leeftijdsgroep
< 19	- 0,148	- 2,17	- 0,037
19 - < 25	0,582	6,44	0,097
25 - < 40	0,145	1,72	0,010
40 - < 50	- 0,339	- 7,58	- 0,034
50 - < 65	- 0,240	- 1,67	- 0,016

a) Berekend op basis van gegevens uit de *Sociale Maandstatistiek*. Slechts de regressiecoëfficiënten voor de 19- t/m 24-jarigen en de 40- t/m 49-jarigen zijn significant op 1%-niveau. De regressiecoëfficiënt voor de jongeren onder de 19 jaar is significant op 5%-niveau.

De trendmatige bewegingen van de aandelen van de onderscheiden leeftijdsgroepen in de vrouwelijke geregistreeerde arbeidsreserve zijn minder uitgesproken dan die in de mannelijke geregistreeerde arbeidsreserve. Dit geldt in het

bijzonder voor de 50- t/m 64-jarigen. De trendmatige ontwikkeling van het aandeel van de jongeren onder de 19 jaar is bij de vrouwen tegengesteld aan die van de mannen. Dit wordt tenminste voor een deel veroorzaakt doordat het aandeel van de jongste deelnemers aan het arbeidsproces in de vrouwelijke beroepsbevolking aanzienlijk sterker is gedaald dan het overeenkomstige aandeel van hun mannelijke collega's 6). Overigens kunnen evenmin als bij de mannen de verschuivingen in de leeftijdsopbouw van de geregistreeerde arbeidsreserve bij de vrouwen worden toegeschreven aan verschuivingen in de leeftijdsopbouw van de beroepsbevolking (zie tabel 6).

Tabel 6. De leeftijdsopbouw van de vrouwelijke beroepsbevolking (< 65 jaar) a)

Leeftijdsgroepen	1947	1960	1971
< 25	47,6	52,9	47,2
25 - < 50	40,7	34,4	39,1
50 - < 65	11,7	12,6	13,7
	100	100 b)	100

a) Zie voetnoot bij tabel 2.
b) Verschil door afronding.

Wanneer de cijfers uit tabel 6 worden vergeleken met die uit tabel 7 kan worden geconstateerd dat de leeftijdsopbouw van de vrouwelijke geregistreeerde arbeidsreserve die van de vrouwelijke beroepsbevolking in de loop der jaren naar elkaar zijn toegegroeid. Deze tendens was echter minder sterk dan bij de mannen. In de loop der jaren is zowel de ondervertegenwoordiging in de vrouwelijke geregistreeerde arbeidsreserve van de jongeren onder de 25 jaar als de oververtegenwoordiging van de 50- t/m 64-jarigen verminderd.

Tabel 7. De leeftijdsopbouw van de vrouwelijke geregistreeerde arbeidsreserve a)

Leeftijdsgroepen	1960		1971	
	werkelijk	trendmatig	werkelijk	trendmatig
< 25	31,8	34,3	35,8	39,1
25 - < 50	38,4	40,5	40,6	38,3
50 - < 65	29,8	25,2	23,6	22,6
	100	100	100	100

a) Berekend op basis van gegevens uit de *Sociale Maandstatistiek*.

Vergelijking van de werkelijke met de trendmatige cijfers uit tabel 7 laat zien dat ook bij de vrouwen rekening moet worden gehouden met conjuncturele fluctuaties van de leeftijdsopbouw van de geregistreeerde arbeidsreserve (zie ook figuur 2). Zo wijzen de werkelijke cijfers voor de periode 1960 t/m 1971 op een stijging van het aandeel van de 25- t/m 49-jarigen in de geregistreeerde arbeidsreserve, de trendmatige cijfers daarentegen op een daling. Ook bij de vrouwen moet de oorzaak van deze conjuncturele fluctuaties worden gezocht in het per leeftijdsgroep verschillen van de aandelen van hen die langdurig staan ingeschreven 7).

J. J. Siegers

6) Het aandeel van de vrouwen onder de 20 jaar in de vrouwelijke beroepsbevolking (< 65 jaar) nam af van 30,4% in 1960 tot 21,6% in 1971; dat van de mannen onder de 20 jaar in de mannelijke beroepsbevolking (< 65 jaar) van 9,8% tot 7,0%. Zie CBS, *13e Algemene volkstelling 31 mei 1960*. Deel 10, Beroepsbevolking, A. Algemene inleiding, Den Haag 1967, blz. 17; CBS, *14e Algemene volkstelling, voorlopige uitkomsten*, Den Haag. Helaas laten de voorlopige uitkomsten van de volkstelling van 1971 geen vergelijking toe van de aandelen van de jongeren onder de 19 jaar.
7) Publicatie van cijfers omtrent de verdeling naar inschrijvingsduur van de vrouwelijke geregistreeerde arbeidsreserve per leeftijdsgroep vindt pas plaats sedert november 1968.

De Oosteuropese handel van de Benelux

A. NIELAND-SÁNDOR

Sinds het ontstaan van de Benelux voeren België, Nederland en Luxemburg hun handel met Oost-Europa met behulp van gezamenlijke handelsakkoorden. Deze akkoorden golden tot 1975. Dit jaar zullen ze vervangen moeten worden door een gemeenschappelijke handelspolitiek van de Europese Gemeenschap met Oost-Europa. In dit artikel geeft mevr. A. Nieland-Sándor, medewerkster bij het Instituut voor Wereldeconomie te Budapest, een analyse van de handelsstromen tussen de Benelux en de diverse Oosteuropese staten.

De basis van de Oosteuropese handel

De Benelux-landen begonnen hun gemeenschappelijke handelspolitiek met de Oosteuropese landen na het ontstaan van de Benelux in 1958. Sindsdien heeft de Benelux met alle socialistische landen — behalve Albanië en de DDR — een handelsovereenkomst gesloten.

De handelsovereenkomsten met Polen, Hongarije, Tsjecho-Slowakije, Roemenië en Bulgarije werden in 1958 en 1959 gesloten; tot 1962 waren deze maar voor één jaar geldig. De handelsverdragen met de socialistische landen gelden vanaf 1962 voor drie jaar, evenals de handelsovereenkomst tussen de Benelux en de Sowjetunie, die in 1971 in werking trad. De Benelux heeft geen handelsverdrag met de DDR, want de DDR werd door België pas in december 1972 erkend en door Nederland in januari 1973. De handel van de DDR met België en Nederland gaat op basis van nationale akkoorden.

De handelsakkoorden tussen de Benelux en de socialistische landen waren geldig tot 31 december 1974. Het is nog niet bekend op welke basis de handel met Oost-Europa in 1975 zal voortgaan, want de Europese Gemeenschap wil vanaf 1975 een gemeenschappelijke handelspolitiek met Oost-Europa.

Vroeger waren de Benelux-akkoorden met Oost-Europa erg belangrijk. In het begin der jaren zestig, toen er nog geen sprake was van liberalisatie tegenover Oost-Europa, was de Benelux-handel met Oost-Europa erg liberaal, want het was mogelijk voor de Oosteuropese landen om de contingenten te overschrijden. Officieel werd met de liberalisatie het eerst begonnen door Frankrijk en Engeland omstreeks 1965. Daarna voerde ook de Benelux een officiële liberalisatie in. De liberalisatie van de Benelux was geldig voor 3/4 van de produkten, die in de handelsakkoorden een rol speelden, en deze liberalisatie was groter dan die van de andere landen van de EG.

Maar de Benelux-akkoorden verloren hun vroegere waarde, omdat enerzijds een deel van de socialistische landen lid werd van de GATT, en anderzijds de akkoorden

voor economische, industriële en technische samenwerking op lange termijn niet op Benelux-niveau, maar afzonderlijk door Nederland en België werden gesloten.

De overeenkomst voor economische, industriële en technische samenwerking voor 10 jaar tussen België en Polen in 1965 was de eerste van zulke akkoorden, niet alleen in de geschiedenis van de Benelux, maar ook in die van de betrekkingen tussen Oost- en West-Europa. Het Belgisch-Poolse akkoord werd door andere analoge akkoorden gevolgd, zowel van de zijde der Benelux-landen als ook van de zijde der andere EG-landen: in juli 1972 tussen de Sowjetunie en West-Duitsland, in oktober 1972 tussen Frankrijk en Polen, in juni 1973 tussen West-Duitsland en Roemenië, een maand later tussen de Sowjetunie en Frankrijk, in april 1974 tussen Nederland en de DDR, in dezelfde maand nog tussen Nederland en Roemenië en in juli 1974 tussen Nederland en Polen.

De Benelux-handel met Oost-Europa

De waarde van de Benelux-handel met Oost-Europa is, zoals we in tabel 1 kunnen zien, niet erg groot. De waarde zowel van de Benelux-import, als van de Benelux-export is minder dan f. 2 mrd. hetgeen betekent, dat slechts 2,1% van de Benelux-import uit Oost-Europa komt, en 2,3% van de Benelux-export naar Oost-Europa gaat. Van de EG waren deze cijfers in hetzelfde jaar resp. 7% en 7,3% 1).

Tabel 1. De Oosteuropese handel van de Benelux-Unie in 1972

Land	Benelux-import a)		Benelux-export b)		Saldo
	mln. gld.	%	mln. gld.	%	
Polen	298	16,3	384	20,0	86
Tsjechoslowakije	268	14,6	297	15,5	29
Hongarije	190	10,4	211	11,0	21
Bulgarije	50	2,6	75	3,9	25
Sowjetunie	590	32,2	466	24,2	- 124
DDR	314	17,1	348	18,1	34
Roemenië	125	6,8	143	7,4	18
Totaal	1.835	100,0	1.924	100,0	89

a) Uit de socialistische landen komt 2,1% van de Benelux-import.

b) Naar de socialistische landen gaat 2,3% van de Benelux-export.

Bron: Berekeningen op basis van: *Conseil interparlementaire consultatif de Benelux*: dix-septième rapport commun., 21 november 1973.

Het saldo van de Benelux-handel met de grootste Oosteuropese partner, de Sowjetunie, is negatief, maar met de andere socialistische landen en met Oost-Europa als ge-

1) Bron: Commissie der EG, *De Europese Gemeenschap en Oost-Europa*, 50/1973

heel positief. De omvang van de handel met de tweede en de derde belangrijkste partner — Polen en de DDR — is bijna gelijk. Tsjechoslowakije blijft niet veel achter en Hongarije is van de 7 socialistische landen de vijfde handelspartner voor de Benelux.

Het is interessant om de verdeling van de handel met Oost-Europa van de Benelux te vergelijken met die van de EG (zie tabel 2). De Benelux-handel concentreert zich niet zo sterk op de Sowjetunie als die van de EG (zoals we later zullen zien, is dat het gevolg van de Nederlandse handel); dat geldt speciaal voor de Benelux-export. Tussen de eerste en de tweede van de Benelux-partners in Oost-Europa, dus tussen de Sowjetunie en Polen is het verschil niet zo belangrijk. Van de Benelux-export naar Oost-Europa gaat 25% naar de Sowjetunie, en 20% naar Polen. Tsjechoslowakije speelt een grotere rol in de Benelux-handel dan in die van de EG-handel, maar voor Roemenië geldt het omgekeerde in veel sterkere mate. Hongarije heeft in de Oosteuropese handel van de Benelux en de EG ongeveer eenzelfde aandeel: 10-11%.

Tabel 2. De vergelijking van de verdeling der Oosteuropese handel van de Benelux en de EG in 1972

Land	Import		Export	
	Benelux	EG	Benelux	EG
Polen	16,3	19,1	20,0	20,2
Tsjechoslowakije	14,6	12,0	15,4	13,1
Hongarije	10,4	11,0	11,0	11,1
Roemenië	6,8	11,9	7,4	12,8
Bulgarije	2,6	3,8	3,9	4,5
Sowjetunie	32,2	36,1	24,2	32,0
DDR	17,1	6,1	18,1	6,3
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0

Bron: gebaseerd op de cijfers van tabel 1 en De Europese Gemeenschap en Oost-Europa, 50/1973 (Commissie der EG)

De exportstructuur van de Benelux-handel naar Oost-Europa

Wegens statistische problemen kunnen we slechts de structuur van de Benelux-export laten zien, naar die Oosteuropese landen, waarmee de Benelux een handelsakkoord heeft (d.w.z. we kunnen niet de exportstructuur naar de DDR en de Sowjetunie analyseren, omdat de laatste slechts een kader-akkoord heeft waarbij de lijst van produkten op een speciale lijst staan).

Zoals tabel 3 laat zien, is de structuur van de Benelux-export naar Oost-Europa erg modern, veel moderner dan de structuur van de gehele Benelux-export. Het aandeel van de primaire economie in de export (landbouwprodukten, levensmiddelen, grondstoffen, SITC-classificatie 0-4), was in de gehele Benelux-export ongeveer 30% 2), naar Oost-Europa is dat gering; bijv. Bulgarije 6,9% en Tsjechoslowakije minder dan 10%. Het aandeel van de primaire sector is het hoogst in de export naar Roemenië, maar zelfs hier is het slechts 15,6%.

Een ander kenmerk van de moderne exportstructuur is het aandeel van de chemische produkten. 12% van de gehele Benelux-export bestaat uit chemische produkten, maar het aandeel daarvan in de export naar Oost-Europa is veel hoger: Polen 27,9%, Hongarije 25,5% en Tsjechoslowakije 23,2%. Ook het aandeel van de industriële produkten, en machines in de export naar Oost-Europa is hoger dan dat in de gehele Benelux-export. In elk van de genoemde 5 landen (zie tabel 3) is het aandeel van industriële produkten meer dan 60%. Deze is het laagst in de export naar Polen (60,7%), en het hoogst in de export naar Bulgarije (78,7%). Uit tabel 3 kunnen we verder zien, dat het aandeel van de produkten der zware industrie minstens het dubbele (in het geval van Bulgarije zelfs het drievoudige) is van dat der

Tabel 3. De exportstructuur van de Benelux naar Oost-Europa (in %)

	Polen a)	Tsjechoslowakije a)	Roemenië a)	Hongarije b)	Bulgarije b)
Landbouwprodukten, levensmiddelen en grondstoffen	11,4	9,5	15,6	10,6	6,9
Chemische produkten	27,9	23,2	18,4	25,2	15,4
Lichte industrie	16,5	21,7	17,1	32,3	19,5
Zware industrie	44,2	45,6	48,9	31,9	58,2
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Chemische, lichte en zware industrie	88,6	90,5	84,4	89,4	93,1

a) Gegevens van het verdrag voor het jaar 1974.

b) Gegevens van het verdrag voor het jaar 1973.

Bron: berekeningen op basis van:

Wereldmarkt, 1 maart 1973;

Wereldmarkt, 28 februari 1974;

Wereldmarkt, 11 april 1974;

Wereldmarkt, 2 mei 1974.

lichte industrie. Alleen Hongarije is een uitzondering, het aandeel van de produkten der zware industrie ligt hier lager.

Omdat niet de gehele Oosteuropese handel van Nederland, België en Luxemburg op Benelux-niveau plaatsvindt, en omdat het nuttig is afwijkingen van het gemiddelde binnen de Benelux te beschouwen, onderzoeken we de Oosteuropese handel van België, Luxemburg en van Nederland afzonderlijk.

De Oosteuropese handel van België-Luxemburg

Zowel van de export, als van de import van België-Luxemburg vindt 1,7% met Oost-Europa plaats. Binnen de EG is dit het laagste aandeel. Zoals we uit tabel 4 kunnen aflezen, is de Sowjetunie, zoals te verwachten, de eerste partner. De Sowjetunie levert 40% van de import van België en Luxemburg uit Oost-Europa en ontvangt 34% van de export van België en Luxemburg aan Oost-Europa. Na de Sowjetunie volgt Polen. De derde partner is Tsjechoslowakije, gevolgd door de DDR. Hongarije komt op de vijfde plaats op de voet gevolgd door Roemenië. De eerste drie landen nemen dezelfde plaatsen in wat betreft de Oosteuropese handel met de EG.

We onderzoeken welke rol de Belgisch-Luxemburgse handel in de handel van de socialistische landen speelt. Zoals tabel 5 laat zien, heeft België-Luxemburg in het algemeen een aandeel van 0,5-1% in de export en import der afzonderlijke socialistische landen. De rol van België-Luxemburg is het grootst in de Poolse import: 1,1%. Ook de import van de DDR, Tsjechoslowakije, Hongarije en Roemenië komt dichtbij 1%. In de export van de afzonderlijke socialistische landen speelt België-Luxemburg een kleinere rol. Het aandeel van België-Luxemburg is het grootst in de Poolse en de Sowjet-export, maar bereikt geen 1%.

Zoals uit de samenvatting van de tabellen 4 en 5 blijkt, speelt de Belgisch-Luxemburgse handel een grotere rol in de handel van de socialistische landen dan omgekeerd. De Sowjetunie is het enige land, waar de rol in de wederzijdse handel ongeveer gelijk is, maar bij de andere 6 landen speelt België-Luxemburg een 2 à 3 maal grotere rol in de handel der afzonderlijke socialistische landen, dan omgekeerd.

Uit tabel 6 blijkt dat het verschil tussen de structuur der gehele Belgisch-Luxemburgse export en die naar Oost-

2) Berekend naar gegevens van het: *Conseil Interparlementaire Consultatif de Benelux*, dix-septième rapport commun, Brussel, 21 november 1973.

Tabel 4. De Oosteuropese handel van België-Luxemburg en zijn verdeling in 1972

	Import			Export		
	mln. Bfr.	%	% van de totale Belgische import	mln. Bfr.	%	% van de totale Belgische export
Sowjetunie	4.636	39,5	0,67	4.011	33,9	0,57
DDR	1.948	16,6	0,28	1.157	9,8	0,16
Polen	2.025	17,3	0,29	2.486	21,0	0,35
Tsjechoslowakije	1.550	13,3	0,23	1.811	15,2	0,26
Hongarije	690	5,9	0,10	914	7,6	0,13
Roemenië	496	4,6	0,07	993	8,3	0,14
Bulgarije	325	2,8	0,05	502	4,2	0,07
Totaal	11.670	100,0	1,69	11.804	100,0	1,68

Bron: P. Olyslager, De Oosteuropese landen in de buitenlandse handel van de BLEU, *Economisch en Sociaal Tijdschrift*, 1973, december.

Tabel 5. Het aandeel van België-Luxemburg in de buitenlandse handel der socialistische landen in 1972

	Export		Import	
	mln. \$	%	mln. \$	%
Sowjetunie a)	129,7	0,8	79,7	0,5
DDR b)	46,2	0,7	56,7	0,9
Polen c)	41,3	0,8	57,0	1,1
Tsjechoslowakije d)	29,7	0,6	45,1	0,9
Hongarije e)	15,5	0,4	28,0	0,8
Roemenië f)	18,4	0,7	24,4	0,9
Bulgarije g)	11,4	0,4	16,2	0,6

Bron:

- a) *Vnjesjnaja Targovlja SSSR*, 2a, 1972, god, Moskou, 1973.
 b) *Statistisches Jahrbuch der DDR*, 1973.
 c) *Rocznik Statystyczny Handlu Zagranicznego*, 1973.
 d) *Statisticka Rocenka CSSR*, 1973.
 e) *Statistikai Evkönyv* 1972, Budapest, 1973.
 f) *Anuarul Statistic al Republicii Socialiste Romania* 1973.
 g) *Vansna Targovlja na Napodna Republika Bulgarija 1939-1972*, Sofia, 1973

Tabel 6. De structuur van de Oosteuropese handel van België-Luxemburg en de vergelijking met de structuur van de totale Belgisch-Luxemburgse export in 1972 a)

SITC	Import uit de soc. landen b)		Export uit de soc. landen b)		totale Belg.-Lux. export c)
	mln. Bfr.	%	mln. Bfr.	%	
nomenclatuur					%
0	1.268	10,0	1.078	7,5	9,2
1	74	0,6	15	0,1	
2	2.519	19,8	1.030	7,2	3,5
3	2.544	20,0	99	0,7	2,9
4	203	1,6	16	0,1	0,3
5	1.100	8,7	2.575	17,9	9,7
6, 8	3.713	29,2	6.333	44,1	40,7
7	1.287	10,1	2.826	19,6	23,1
9	5	—	400	2,8	10,6
Totaal	12.723	100,0	14.372	100,0	100,0

- a) Ook Joegoslavië en Albanië zijn in deze structuur opgenomen. Naar Joegoslavië ging in 1972 17,2% van de Oosteuropese export en uit Joegoslavië kwam 8,3% van de Oosteuropese import. Het aandeel van Albanië is te verwaarlozen.
 b) P. Olyslager, *De Oosteuropese landen in de buitenlandse handel van de BLEU*.
 c) *Weekberichten*, 7 september 1973.

Europa niet belangrijk is. Het aandeel van de primaire sector in beide exportstructuren is bijna 15% (ten gevolge hiervan zal de gunstiger Benelux-structuur in de handel met Oost-Europa veroorzaakt worden door Nederland), terwijl er in de export van machines, vervoermiddelen en chemische produkten een klein verschil bestaat. Opvallend voor de structuur van de Belgisch-Luxemburgse import uit de socialistische landen is, dat 50% van de Oosteuropese export uit de primaire sector komt. Eén van de kenmerken der kleine landen in de wereldeconomie is dat hun importstructuur gunstiger is dan hun exportstructuur 3). Zoals tabel 6 laat zien, geldt voor de Belgisch-Luxemburgse buiten-

landse handel naar Oost-Europa juist het omgekeerde. Ook dit feit, nl. dat de Belgisch-Luxemburgse exportstructuur naar Oost-Europa gunstiger is dan de gehele Belgisch-Luxemburgse exportstructuur, stelt ons de vraag, waarom het niveau van de Belgisch-Luxemburgse handel met Oost-Europa zo laag is.

De Oosteuropese handel van Nederland

Als we de omvang der socialistische landen in de buitenlandse handel van Nederland en België-Luxemburg afzonderlijk, optellen, dan is die kleiner dan de omvang in de Benelux-handel. De reden is, dat de waarde van de buitenlandse handel der Benelux kleiner is dan de som van de Nederlandse en de Belgisch-Luxemburgse buitenlandse handel vanwege de Oosteuropese handel binnen de Benelux.

Het aandeel der socialistische landen in de Nederlandse export was 2,1% en in de Nederlandse import 1,8% in 1972. Dat is iets gunstiger dan voor België-Luxemburg, maar toch erg laag.

In de afgelopen 5 jaar is het aandeel van de socialistische landen in de Nederlandse buitenlandse handel niet gegroeid, maar iets verminderd. (In 1968 bijv. ging 2,1% van de Nederlandse export naar Oost-Europa, en kwam 1,9% der Nederlandse import daar vandaan, in 1969 waren deze cijfers resp. 2,1% en 2,0%) 4)

De groei van de Nederlandse import uit Oost-Europa was iets minder dynamisch dan die van de gehele Nederlandse import. Zoals uit tabel 8 blijkt, groeide de totale Nederlandse import tussen 1968 en 1972 met een factor van ongeveer 1,7, maar de import uit Oost-Europa groeide slechts met een factor 1,5. De import uit de Sowjetunie en uit de DDR groeide zeer langzaam (speciaal voor de DDR is dat vreemd, want de groei van de Nederlandse export was in de markt van de DDR de meest dynamische). De groei van de import uit Bulgarije, Roemenië en Hongarije was echter groter dan het gemiddelde. Deze grotere groei kan worden verklaard uit de kleine beginwaarde.

Het groeitempo van de Nederlandse export naar Oost-Europa, is iets groter dan dat van de totale Nederlandse export (zie tabel 7). Tussen 1968 en 1972 namen beide toe met een factor 2. De export naar de Sowjetunie en naar Bulgarije stagneerde evenwel en de export naar Roemenië ging achteruit. Sneller dan het gemiddelde groeide de Nederlandse export naar in de eerste plaats Hongarije, en na deze naar de DDR en Polen. Tussen 1968 en 1973 blijkt er een duidelijke dynamiek van de Nederlandse export naar deze drie landen te bestaan. Terwijl de gehele Nederlandse export tussen 1968 en 1973 met iets meer dan een factor 2 groeide, groeide voor deze drie landen de export met een factor groter dan 3. Hongarije, de DDR en Polen zijn dus de dynamische markten voor Nederland in Oost-Europa.

Uit de samenvatting van de tabellen 7 en 8 blijkt dat het saldo van de Nederlandse handel met Oost-Europa tot 1972 negatief was. In 1972 en 1973 was het saldo positief.

De verdeling van de Nederlandse buitenlandse handel over de afzonderlijke socialistische landen is opvallend. Het aandeel van de Sowjetunie in de buitenlandse handel van de EG-landen met Oost-Europa is ongeveer 35-40%. Zoals tabel 9 laat zien, concentreert de Oosteuropese handel van Nederland zich veel minder op de Sowjetunie. Nederland is

3) Tegenwoordig is het een bekend feit, dat de kleine landen zich op een speciale manier gedragen in de wereldeconomie. Deze kenmerken van de kleine landen werden het eerst door een Hongaarse econoom voorgesteld. Zijn werk is ook nu nog de uitvoerigste studie over het gedrag van kleine landen in de wereldeconomie. (Béla Kádár, *Kis országok a világgazdaságban*, Közgazdasági és Jogi Könyvtudó, Budapest, 1971). De auteur onderzoekt in dit boek het gedrag van 12 kleine Europese landen in de wereldeconomie tot het jaar 1968.

4) A. Sándor, *De ontwikkeling van de Oost-West handel in Europa tussen 1968-1971*, Külgazdaság, januari 1973.

Tabel 7. De Oosteuropese export van Nederland (in mln. guldens)

	Bulgarie	Hongarije	DDR	Polen	Roemenië	Tsjecho-slowakije	Sowjet-unie	Totaal	Totale Nederl. Export (mrd. gld.) e)	
1968 a)	36,8	48,7	99,2	95,3	88,6	107,0	169,2	584,8	30,3	
1969 a)	27,3	90,6	132,9	91,1	109,6	107,6	201,8	760,2	36,2	
1970 a)	27,2	128,6	141,4 d)	104,1	78,5	116,9	164,7	761,4	42,6	
1971 a)	33,3	138,4	165,5 d)	151,2	80,1	147,7	102,5	878,8	48,7	
1972 b)	38,6	145,0	262,7 d)	204,0	70,9	165,6	175,8	1.168,6	53,8	
1973 c)	58,8	155,1	339,5	314,9	121,1	170,3	218,2	1.367,2	66,6 f)	
1972/1968	104	295	264	214	73	154	103	200	180	
1973/1968	159	314	339	330	137	158	125	233	222	

- a) Wereldmarkt, 11 januari 1973.
 b) Maandstatistiek van de buitenlandse handel per land, december 1972.
 c) Maandstatistiek van de buitenlandse handel per land, december 1973.
 d) De waarde van de Nederland-DDR-handel is volgens andere statistieken minder (112,8; 113,6 en 162,7 mln. guldens), maar deze cijfers bevatten niet de Nederlandse olie-export.
 e) Economische kwartaaloverzicht AMRO Bank NV, Statistische bijlage, maart 1974.
 f) De Nederlandsche Bank, Verslag over het jaar 1973.

Tabel 8. De Nederlandse import uit Oost-Europa

	Bulgarie	Hongarije	DDR	Polen	Roemenië	Tsjecho-slowakije	Sowjet-unie	Totaal	Totale Nederl. import (mrd. gld.) c)	
1968 a)	9,5	64,3	149,3	80,7	38,2	97,3	195,4	634,7	33,8	
1969 a)	19,2	89,9	197,4	79,3	33,3	113,5	246,4	779,0	39,9	
1970 a)	32,7	84,8	164,9	103,7	52,2	125,9	210,1	774,3	48,6	
1971 a)	21,1	116,2	172,5	125,5	76,1	150,8	228,1	890,3	52,2	
1972 b)	25,6	140,0	172,8	150,7	88,8	156,2	254,2	988,3	54,3	
1972/1968	269	218	115	187	231	160	130	155	170	

- a) Wereldmarkt, 11 januari 1973.
 b) Maandstatistiek van de buitenlandse handel per land, december 1972.
 c) Economische kwartaaloverzicht AMRO Bank NV, Statistische bijlage, maart 1974.

zelfs het enige land, waar de Sowjetunie in de export naar Oost-Europa niet de eerste plaats inneemt, en zelfs niet de tweede. Volgens de exportcijfers van het laatste jaar, 1973, ging van de Oosteuropese export van Nederland 1/4 naar de DDR, meer dan 1/5 naar Polen, en slechts 16% naar de Sowjetunie. Het aandeel van Hongarije is zoals gewoonlijk, 11%. Het aandeel van Tsjecho-slowakije en Roemenië ligt in de buurt daarvan: 12% resp. 9% in 1973 (zie tabel 9).

Wat de import betreft, staan slechts de cijfers over 1972 ter beschikking. Wegens de oliecrisis geven de Nederlandse statistieken namelijk niet de verdeling van de olieproductenimport, en daarom zijn de importtotalen van de afzonderlijke landen onbekend. Wat de import betreft, is de Sowjetunie de eerste partner uit Oost-Europa, maar het verschil tussen het aandeel van de eerste en de tweede partner, de DDR, is niet zo groot als voor de andere EG-landen. Het aandeel van de Sowjetunie van 26% werd gevolgd door dat van de DDR: 18%; Tsjecho-slowakije: 16%; Polen: 15%; Hongarije: 14% (zie tabel 9).

Uit tabel 10 blijkt, dat ook Nederland een grotere rol in de buitenlandse handel der socialistische landen speelt dan omgekeerd. Nederland nam met meer dan 1% deel in de export van de Oosteuropese landen, behalve Bulgarije. Dat geldt ook voor de import met dat verschil dat ook de Sowjetunie tot de uitzonderingen behoort. (Ter vergelijking: van Hongarije kwam in 1972 1,5% van de Hongaarse import uit de VS, en ging 0,4% van de Hongaarse export naar de VS; 3,1% van de Hongaarse import kwam uit Oostenrijk, dat

Tabel 9. De verdeling van de Oosteuropese handel van Nederland

	Export in 1973		Import in 1972	
	mln. gld.	%	mln. gld.	%
Sowjetunie	218,2	16	254,2	26
DDR	339,5	25	172,8	18
Polen	314,9	23	150,7	15
Tsjecho-slowakije	170,3	12	156,2	16
Hongarije	155,1	11	140,3	14
Roemenië	121,1	9	88,8	8
Bulgarije	58,8	4	25,6	3
Totaal	1.367,2	100	988,3	100

Bron: op basis van de cijfers van tabel 7 en 8.

Tabel 10. Het aandeel van Nederland in de buitenlandse handel der socialistische landen in 1972

	Export		Import	
	mln. \$	%	mln. \$	%
Sowjetunie	185,5	1,2	81,2	0,5
DDR	66,9	1,0	98,2	1,6
Polen	47,2	0,9	79,8	1,5
Tsjecho-slowakije	48,9	0,9	66,8	1,4
Hongarije	36,5	1,1	37,4	1,1
Roemenië	40,4	1,5	28,1	1,0
Bulgarije	14,8	0,5	18,4	0,7

Bron: zie de bron van tabel 5.

bekend staat door intensieve Oosteuropese handel en 2,3% van de export ging naar Oostenrijk 5). Wat de handelsstructuur met Oost-Europa betreft, zeggen we wegens de bovengenoemde statistische problemen slechts enkele woorden over de exportstructuur. Omdat de noodzakelijke berekeningen erg omslachtig zijn, kunnen we alleen iets zeggen over een deel van de exportstructuur. Tabel 11 laat zien, welke de aandelen zijn van de twee grootste factoren in de Nederlandse export naar Oost-Europa: a. landbouwproducten, levensmiddelen, b. machines, vervoermiddelen (SITC nomenclatuur 0 en 7; de waarde, of beter gezegd de verhouding van deze twee aandelen informeert ons al over de moderniteit van de exportstructuur van een land), en c. de chemische producten.

Tabel 11. Detail uit de Oosteuropese exportstructuur van Nederland in 1973 (in %)

SITC	Sowjet-unie	DDR	Polen	Tsjecho-slowakije	Hongarije	Roemenië	Bulgarije
0	27,2	14,4	8,5	7,5	9,6	9,0	43,3
5	24,2	16,5	20,0	20,7	25,4	16,9	15,0
7	14,0	11,2	15,7	22,7	14,0	20,3	16,6

Bron: Berekeningen op basis van de Maandstatistiek van de buitenlandse handel per land, december 1973.

Volgens tabel 11 is het aandeel van de landbouwproducten en levensmiddelen in de Nederlandse export naar Oost-Europa kleiner dan dat in de totale Nederlandse export. Uitzonderingen zijn Bulgarije en de Sowjetunie, maar naar deze twee landen ging slechts 20% van de Oosteuropese export van Nederland in 1973. Vanuit dit gezichtspunt is de Oosteuropese exportstructuur van Nederland gunstiger dan de totale exportstructuur. We kunnen hetzelfde zeggen over het aandeel van de chemische producten in de Nederlandse export. Wat betreft machines en vervoermiddelen, laat het exporttaandeel naar Oost-Europa geen gunstiger beeld zien.

Anna Nieland-Sándor

5) Zie de voordracht van de Hongaarse vice-minister voor buitenlandse handel, Péter Veres, op de Hongaars-Amerikaanse rondetafelconferentie in oktober 1973.

De Europese bankwet

DRS. L. VAN DRIEL*

Het bankwezen in de landen van de Europese Gemeenschap is onderworpen aan twee vormen van toezicht. De basis van het sociaal-economische of monetaire toezicht wordt gevormd door de veronderstelling, dat door maatregelen in de geldsfeer invloed kan worden uitgeoefend op de ontwikkeling van de bestedingen: Het bedrijfseconomische toezicht is met name gericht op de bescherming van de crediteuren van de banken. Beide vormen van controle zijn in hoge mate betrokken bij het integratieproces in West-Europa. De coördinatie van het sociaal-economische toezicht zou een belangrijke bijdrage leveren tot de vorming van een monetaire unie. De laatste jaren is de ontwikkeling op dit terrein niet erg voorspoedig geweest, wat zonder twijfel mede veroorzaakt is door de problemen rond de functionering van het internationale geldstelsel en de gevolgen van de energiecrisis. Het is echter de vraag, of de animo tot zaken doen onder gunstiger omstandigheden veel groter geweest zou zijn.

Het bedrijfseconomisch toezicht

In de harmonisatie van het bedrijfseconomisch toezicht lijkt meer schot te zitten. De concept-richtlijnen, die in de afgelopen jaren vanwege de Europese Commissie zijn gepubliceerd, en de uitvoerige bespreking, die daarop in tal van werkgroepen is gevolgd, vormen op het eerste gezicht een redelijke basis voor de totstandkoming op niet te lange termijn van een Europese bankwet. Vanuit deze gedachte heeft *Bank- en Effectenbedrijf* in september jl. aan dit onderwerp een themanummer gewijd, dat vooral interessant is vanwege de soms nogal uiteenlopende visies, die er door de vertegenwoordigers van de verschillende sectoren van het Nederlandse bankwezen in naar voren worden gebracht. Over het doel van de harmonisatie van het banktoezicht is men het min of meer eens. De gelijktrekking van de in de lidstaten geldende voorschriften zou ertoe moeten leiden, dat van die voorschriften geen versturende invloed meer kan uitgaan op de concurrentieverhoudingen in het West-europese bankwezen. Het harmonisatieproces zou bovendien niet mogen resulteren in een gecompliceerder en stringenter controlesysteem, dan nodig is voor een voldoende bescherming van de crediteuren van de banken.

Het toepassingsgebied

Wel verschil van mening is er met betrekking tot de weg, die gevolgd moet worden om het einddoel te bereiken. Een eerste discussiepunt betreft de vraag, wat de reikwijdte van een Europese bankwet zou moeten zijn. Voor een belangrijk deel wordt deze reikwijdte bepaald door de diepgang van de harmonisatie. Hoe meer men wil coördineren, des te meer zal men zich beperkingen moeten opleggen ten aanzien van het toepassingsgebied van de wet en van de daaraan vooraf-

gaande harmonisatierichtlijn(en). Het werkingsgebied wordt verder begrensd door het gegeven, dat er sprake moet zijn van concurrerende instellingen. Daarvan uitgaande zal men in principe zoveel mogelijk financiële instellingen binnen de reikwijdte van de wet moeten brengen, dat wil zeggen: zoveel als de gekozen coördinatiegraad toelaat.

Naast de keuze van de instellingen waarop de harmonisatievoorschriften van toepassing zouden moeten zijn, is de vraag van belang, of hierbij gewerkt zal kunnen worden met één richtlijn, of dat voor iedere „homogene” groep van instellingen afzonderlijke voorschriften zullen gelden. Het is duidelijk, dat een dergelijke differentiatie tot het hoognodige zal moeten worden beperkt, wil niet juist van de harmonisatie zelf een versturende invloed op de concurrentieverhoudingen in het bankwezen uitgaan.

Het toelatingsbeleid

Een tweede onderwerp, dat bij de harmonisatie aan de orde komt, betreft het toelatingsbeleid ten aanzien van nieuwe kredietinstellingen. Volgens de voorstellen van de Europese Commissie op dit punt zullen de autoriteiten in de lidstaten de beslissing over toelating moeten laten afhangen van tenminste twee criteria: een voldoende omvang van het eigen vermogen en een voldoende deskundigheid en betrouwbaarheid van de leiding van de betrokken instelling. Verder wordt in de richtlijn voorzien in overleg tussen de nationale autoriteiten voor de vaststelling van de materiële inhoud van deze begrippen.

De voorstellen van de Commissie m.b.t. het toelatingsbeleid zijn op tweeërlei wijze onvolledig. In de eerste plaats, omdat ze de nationale autoriteiten in de lidstaten de vrijheid laten, naast de genoemde criteria nog andere maatstaven aan te leggen. Hierbij valt met name te denken aan het criterium van het z.g. „besoin économique”, waarvan vooral in Italië nog veelvuldig gebruik wordt gemaakt. Volgens dit criterium kan toelating worden geweigerd, indien de autoriteiten van mening zijn, dat aan een nieuwe kredietinstelling geen behoefte bestaat. In de tweede plaats ontbreekt een expliciete mededeling, dat een aanvraag voor toelating slechts mag worden beoordeeld aan de hand van objectieve maatstaven. De mogelijkheid van willekeur in het toelatingsbeleid is hierdoor duidelijk aanwezig.

De liquiditeits- en solvabiliteitsvoorschriften

De kern van het bedrijfseconomisch toezicht wordt gevormd door de voorschriften inzake de liquiditeit en

* De auteur is adjunct-afdelingsdirecteur Afdeling Planning en Economisch Onderzoek van de Algemene Bank Nederland.

Leven met plastic

Zou er nog leven mogelijk zijn zonder plastic? Vroeger uiteraard wel, maar thans beslist niet meer. Plastic is namelijk reeds zo met de mensheid geïntegreerd dat een DNA-molecuul zich graag zou laten bevruchten door een plastic-molecuul. Berichten als zouden de PVC-plastics leverkanker veroorzaken, moeten dan ook niet serieus worden genomen. Deze verzinzels worden bedacht door de anti-technocratische kuisheidsridders die in een goed moleculenhuwelijk willen stoken.

Neem nu eens het bericht in *Washington nieuws* dat de technisch wetenschappelijke attaché van het Ministerie van Economische Zaken onlangs verspreidde. Deze anti-technocraat durfde n.b. te beweren dat vinylchloride, de bouwsteen van veel plastics, allerlei kwaadaardige gezwellen kan veroorzaken. Onlangs zouden er zelfs in de Verenigde Staten 14 arbeiders aan zo'n gezwel zijn bezweken. Het bericht meldde voorts dat de Russen reeds in 1949 wisten dat zich bij een aantal arbeiders in een PVC-fabriek leveraandoeningen voordeden. (PVC betekent polyvinylchloride; een PVC-fabriek is een fabriek die op listige wijze de vinylchloridemoleculen aan elkaar rijgt — chemici noemen dat polymeriseren).

Allemaal kolder natuurlijk. Mijns inziens is dit een nieuwe manier van de anti-groefetisjistten om de zo geliefde plasticproductie in een kwaad daglicht te stellen. En al zouden er doden vallen, wat dan nog. Het verkeer eist toch ook doden. Zij sterven toch voor een goed doel?

Ik raakte wel even in verwarring — gelukkig maar even — toen ik las dat het nog onzeker is of de plastic boterhamzakjes en de met vinylchloride gevulde hairspray-bus van mijn vrouw schadelijk zijn. Zoiets is natuurlijk onmogelijk. Plastic is ons immers geschonken tot welzijn van de mens.

L.H.

solvabiliteit van de banken. De liquiditeitsrichtlijn geeft aan, welk bedrag aan liquide activa door de banken moet worden aangehouden tegenover het totaal van de vreemde middelen, terwijl het bij de solvabiliteitsrichtlijn — althans wat de situatie in Nederland betreft — gaat om een voorgeschreven minimumverhouding tussen het eigen vermogen en het totaal van de risicodragende activa. In een aantal EG-landen wordt het eigen vermogen aan andere grootheden gerelateerd, zoals de totale kredietverlening, of het totaal van de vreemde middelen.

Voor een goede harmonisatie op dit terrein moeten over drie zaken duidelijke afspraken worden gemaakt: de inhoud van de balansgrootheden waarop het liquiditeits- en solvabiliteitstoezicht betrekking zal hebben, de aard van de toe te passen ratio's, en de percentages die hiervoor zullen worden ingevuld. Men kan het eens zijn met Dr. C. J. Rijnvos 1), dat het uit overwegingen van flexibiliteit de voorkeur verdient, de concrete ratio's niet in de harmonisatierichtlijn zelf op te nemen.

Voorwaarde voor een uniforme definiëring van de bij de liquiditeits- en solvabiliteitsvoorschriften betrokken balansposten is, dat de balansopstellingen van de kredietinstellingen in de verschillende EG-landen zoal niet gelijk, dan toch vergelijkbaar worden gemaakt. In het bijzonder

moet duidelijk worden vastgesteld, wat onder eigen vermogen dient te worden verstaan, te meer omdat dit begrip ook als criterium voor de toelating van belang is. De betekenis van het eigen vermogen is vooral gelegen in de functie die het heeft als buffer, waarmee de risico's verbonden aan de kredietverlening kunnen worden opgevangen. Wil die functie effectief kunnen worden vervuld, dan zal het eigen vermogen „slechts die bestanddelen mogen bevatten, waarover een kredietinstelling onvoorwaardelijk; direct en duurzaam kan beschikken” 2). Op basis van deze omschrijving is het de vraag, of bijvoorbeeld de ledenaansprakelijkheid, zoals die bij het coöperatieve bankwezen bestaat, nog tot het eigen vermogen kan worden gerekend. Dit geldt te meer, wanneer wordt bedacht, dat met name de *debiteuren* van deze instellingen het lidmaatschap verwerven 3).

Vooruitzichten

Bovenstaande opmerkingen geven een indruk van de problemen, waarvoor bij de harmonisatie van het bedrijfs-economische toezicht een oplossing moet worden gevonden. De Europese Commissie lijkt de verschillen, die er op dit gebied tussen de lidstaten bestaan, aanvankelijk te hebben onderschat. De eerste concept-harmonisatierichtlijn, die in juli 1972 werd gepubliceerd, had vrijwel het karakter van een complete Europese bankwet. Al vrij snel bleek echter, dat hier niet van een haalbare kaart mocht worden gesproken. Een beslissende invloed is hierbij vermoedelijk uitgegaan van de toetreding tot de EG van Engeland, Ierland en Denemarken. Vooral het Engelse bankwezen heeft zijn afkeer van het ontwerp niet onder stoelen of banken gestoken. Het resultaat is geweest, dat de Europese Commissie haar benadering van het project drastisch heeft gewijzigd. Het concept van 1972 is inmiddels vervangen door een nieuwe ontwerp-richtlijn, die niet veel meer inhoudt, dan de uitspraak, dat er in de toekomst m.b.t. een aantal onderwerpen coördinatie zal plaatsvinden. Het geheel heeft het karakter gekregen van een lege doos, waarbij het onzeker is, waarmee deze gevuld zal worden: het ontwerp 1972 heeft slechts een functie overgehouden als einddoel, dat in een nog onbekend aantal etappes zal moeten worden gerealiseerd.

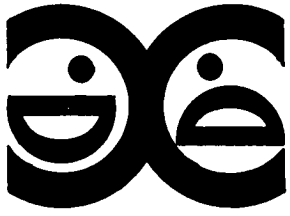
De nu gevolgde procedure heeft veel weg van de wijze, waarop de hele integratie in West-Europa is opgezet: een verdeling van de totale problematiek in een aantal deelproblemen, die de een na de ander tot een oplossing moeten worden gebracht. Deze procedure leidt vrijwel automatisch tot een verschuiving van knelpunten naar latere fasen in het coördinatieproces. De kans, dat het gestelde doel op niet al te lange termijn zal kunnen worden gerealiseerd, is daarmee erg klein geworden. Een positieve invloed op het harmonisatietempo zal voorlopig vrijwel alleen kunnen uitgaan van mutaties in de banksystemen van de afzonderlijke lidstaten. Hierbij valt in de eerste plaats te denken aan verschijnselen als de branchevervaging, die tot vereenvoudigingen in de structuur van het bankwezen kunnen leiden. Verder kan in geval van wijzigingen in de nationale wetgeving rekening worden gehouden met de harmonisatieplannen op Europees niveau, zoals dat in Nederland bijvoorbeeld is gebeurd in het ontwerp voor de nieuwe Wet Toezicht Kredietwezen. Het is te hopen, dat andere landen hierbij niet zullen achterblijven.

L. van Driel

1) *Bank- en Effectenbedrijf*, september 1974, blz. 328.

2) Rijnvos, t.a.p., blz. 327.

3) Vgl. *Bank- en Effectenbedrijf*, september 1973, blz. 316.

Herverdelingspolitiek

DRS. W. A. ARTS

Het wegvallen van de machtigingswet zal het er voor het kabinet-Den Uyl niet gemakkelijker op maken haar doelstelling betreffende het verkleinen van loon- en inkomensverschillen in het jaar 1975 te realiseren. Te meer niet, daar premier Den Uyl, in een interview met het weekblad *Vrij Nederland*, erop heeft gewezen dat het juist die machtigingswet was die wezenlijk de integrale aanpak bevatte om alle inkomens te bestrijken. De hem overblijvende instrumenten acht Den Uyl te grof en te eenzijdig om te gebruiken. Dit houdt in dat de strijd voor dit jaar voornamelijk wordt overgelaten aan het georganiseerde bedrijfsleven.

De moeilijkheden zijn hiermee eerder verschoven en vergroot, dan uit de weg geruimd. Het tot stand komen van een centraal akkoord voor het jaar 1975 is namelijk hoofdzakelijk stukgelopen op een aantal eisen van de vakbeweging die betrekking hadden op een verdere verkleining van de inkomensverschillen en de principiële weigering van de werkgemers om op deze eisen in te gaan. Dit en de herinnering aan de moeilijkheden tussen de industriebonden en de FME over de nivellering in 1973, geven weinig reden de komende strijd met een gerust hart tegemoet te zien.

Dat het kabinet de herverdeling van lonen en inkomens toch niet geheel en al wil overlaten aan het bedrijfsleven moet, behalve uit de nota inkomensbeleid, blijken uit het optreden van de minister van Economische Zaken Lubbers op de KVP-partijraad in december van het vorige jaar. Lubbers benadrukte daar nog eens de opvatting dat spreiding van kennis, macht en inkomen noodzakelijk en gewenst is. Hij deed dit als reactie op een inleiding van de Tilburgse econoom Schouten, voorzitter van de commissie van economische deskundigen uit de SER, over het verband tussen economische orde, werkgelegenheid en inkomensbeleid. Volgens krantenverslagen was één van Lubbers bezwaren gericht tegen Schoutens traditioneel-economische aanpak, welke de inkomensverdeling hoofdzakelijk verklaart uit het marktgebeuren, en de uit die aanpak afgeleide remedies als het vergroten van de vrijheid van de ondernemer en het

meer laten functioneren van het marktmechanisme.

Ook in *ESB* is er meerdere malen op gewezen dat het probleem van de persoonlijke inkomensverdeling niet primair de vraag naar het functioneren van de markt is. De institutionele en traditionele inbedding van de inkomensvorming doet marktverhoudingen maar al te dikwijls verkeren in machtsverhoudingen. Waar het wel om gaat is de vraag naar de relatieve invloed van de determinanten macht en markt, wat onvermijdelijk betekent dat naast economische ook sociologische variabelen bij de analyse van de inkomensverdeling moeten worden be-

Deze rubriek wordt verzorgd door het
Sociologisch Instituut van de
Erasmus Universiteit Rotterdam

trokken. Een poging tot een dergelijke synthese van de economische en de sociologische aanpak is onlangs door Huppés ondernomen 1). Huppés acht een interdisciplinaire benadering van de inkomensverdeling denkbaar, die zowel elementen van de sociologische als van de economische verdelingstheorie bevat, d.w.z. een benadering waarin macht en markt naast elkaar voorkomen. Dit in weerwil van het feit dat hij een nogal fundamentele tegenstelling constateert tussen de economische (neo-klassieke) verdelingstheorie, welke de markt als verklarende factor voor de inkomensverdeling ziet en welke sociologische variabelen irrelevant acht voor deze verklaring en de sociologisch-economische conceptie van Marx die stelt, dat de geïnstitutionaliseerde machtsposities de verdeling bepalen. Een aanknopingspunt voor een dergelijke interdisciplinaire benadering meent hij te hebben gevonden in het ruiltheoretische perspectief in de sociologie, zoals dit is uitgewerkt door Homans en Blau. Binnen dit ruiltheoretische perspectief wordt sociaal gedrag opgevat als ruilgedrag. Daar mensen wat betreft schaarse belonende eigenschappen niet gelijk bedeed zijn, heeft degene die toevallig over die eigenschappen beschikt in een sociale

relatie meer te bieden dan degene die minder bedeed is. Ongelijkheid leidt dan in de interactie, opgevat als ruil, tot machtsverschillen.

De verklaring van machtsverschillen blijkt nu parallel te lopen met de neo-klassieke verklaring van de inkomensverschillen. Zoals de relatieve schaarste van inkomensverwervende eigenschappen de inkomensverdeling bepaalt, bepaalt de relatieve schaarste van sociale beloningverstrekkende eigenschappen de machtsstructuur. Zelfs kan men de inkomensverdeling opvatten als het in geld uitgedrukte deel van de machtsverdeling. Evenals machtsverschillen gehandhaafd blijven dankzij geïnternaliseerde normen, is ditzelfde ook het geval bij inkomensverschillen. Verschuiven de normen of heerst er een toestand van normonzekerheid (zoals, volgens Huppés, in de huidige maatschappij het geval is), dan staat niet alleen de machtsstructuur ter discussie, maar is ook de rechtvaardiging van bestaande inkomensverschillen niet langer evident. Dit leidt tot een aantasting van zowel de machtsstructuur als de inkomensverdeling waartegen de inkomenstrekkingen aan de top van de verdeling zich zullen verzetten, omdat dit de sanctionering van hun positie ondergraaft. Bij hun verzet zullen zij steun vinden bij de bestaande institutionele structuur. Het feit echter dat deze institutionele structuur berust op een inmiddels verouderde machts- en inkomensverdeling, zal ertoe leiden dat de geïnstitutionaliseerde machtsuitoefening wordt ervaren als machtsmisbruik. In dienst van het verzet tegen relatieve achteruitgang van de topinkomenstrekkingen leidt deze machtsuitoefening dan tot conflicten.

Als we Huppés poging tot synthese overzien, dan blijkt het hem inderdaad te zijn gelukt de verschijnselen macht en

1) T. Huppés, Markt en macht in de verdelingstheorie; een sociologisch-economische synthese, *Sociaal Maandblad Arbeid*, oktober 1974, blz. 568-577.

markt in één benadering onder te brengen. Een benadering echter die rijkelijk vaag blijft en nogal wat vraagtekens openlaat. Op een van die vraagtekens wil ik hier nog wat dieper ingaan.

Ruiltheoretische sociologie en neo-klassieke economie

Huppel beargumenteert zijn keuze voor de ruiltheoretische sociologie, als bruggelegger tussen „markt” en „macht”, met de bestaande overeenstemming in uitgangspunt van deze theorie met de neo-klassieke theorie in de economie. Dit uitgangspunt is terug te vinden in Pareto's optimumtheorema. Op een andere plaats heeft Huppel al eerder geponeerd dat de ruiltheoretische sociologie dezelfde werkelijkheidsconceptie bezit als de neo-klassieke economie 2). Een conceptie die kan worden gekenmerkt als hedonistisch, rationalistisch en atomistisch. Beide theorieën gaan echter mank aan een aantal feiten. Deze feiten berusten vooral op een gebrek aan empirische inhoud van de theorieën en op het tautologisch hantieren van de in de theorieën vervatte be-

grippen. Weliswaar kan empirisch materiaal wel in deze theorieën worden ondergebracht, maar er is toch eerder sprake van een pseudo-verklaring dan van een echte verklaring.

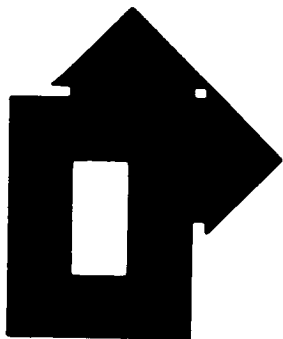
Nu werken we in de sociale wetenschappen dikwijls met theorieën die op zijn best benaderingen zijn van de waarheid. Theorieën waarvan we dus weten dat ze tenminste ten dele onwaar zijn. Het is zeer goed mogelijk dat dit soort theorieën elkaar bij de analyse van een sociaal verschijnsel kunnen ondersteunen door eliminering van elkaars feilen, op dezelfde wijze waarop de lamme en de blinde het in de bekende parabel doen. Het probleem nu bij het samengaan van de ruiltheoretische sociologie en de neo-klassieke economie is dat ze aan dezelfde kwalen lijden, of, om de vergelijking vol te houden; dat het hier gaat om twee lammen (zo men wil: twee blinden). Huppel moet dan ook constateren dat de door hem ontworpen conceptie een tautologisch karakter krijgt en zich niet voor toetsing leent.

Heuristische waarde

Toch heeft zijn benadering, ondanks

deze feilen, wel een zekere heuristische waarde. Vooral dan voor zover het gaat om de relatie tussen de institutionele structuur en de bestaande machts- en inkomensverdeling. Juist in deze relatie is het fundamentele probleem van de herverdelingspolitiek gelegen. De vraag is nl. hoe met behulp van wetgeving en te veranderen institutionele structuren de inkomensverschillen kunnen worden verkleind met doorbreking van de bestaande machtsverhoudingen. Wat dit betreft maakt Den Uyl terecht, in het al eerder gememoreerde interview, de opmerking dat het proces van vermindering van inkomensverschillen niet kan worden afgerond zonder nieuwe wetgevende ingrepen en nieuwe instituties. Maar dan nog blijft de vraag naar de effectiviteit van die ingrepen en instituties open. Wat dit betreft lijkt te veel optimisme, gezien onderzoekgegevens, niet op zijn plaats. Zo komt Titmuss in een kritische analyse van de inkomensherverdeling in Engeland tot de conclu-

2) T. Huppel, *Economische sociologie of sociologische economie?*, *Mens en Maatschappij*, 1974, nr. 2, blz. 126-157.

Au courant

Werkgelegenheid allesbeheersend

„Met de regering is de Raad voor de Arbeidsmarkt van mening dat volledige werkgelegenheid nog steeds een van de hoofddoeleinden van het sociaal-economisch beleid is”. Deze uitspraak, in het op 9 januari vastgestelde interimadvies aan minister Boersma, is minder overbodig dan ze lijkt. De teruggang in de bouwactiviteiten is tot nu toe zo passief aanvaard, dat het erop leek dat de regering een ombuiging van het bouwbeleid van nieuwbouw naar vernieuwbouw de voorrang gaf boven handhaving van zoveel mogelijk werkgelegenheid. Bovendien duiden uitspraken van de minister-president over een beleid dat op een selectieve groei zou moeten koersen ter wille van besparingen op energie- en grondstoffenverbruik, internationale arbeidsverdeling en milieubehoud op een

minder hoge prioriteit voor handhaving van volledige werkgelegenheid.

Wanneer volledige werkgelegenheid toch een van de hoofddoeleinden van het beleid blijft, dan eist uitvoering daarvan een coherent geheel van maatregelen, niet alleen op het gebied van het arbeidsmarktbeleid, maar ook op dat van het regionale en sectorale structuurbeleid, het ruimtelijke beleid, het bouwbeleid, het onderwijsbeleid en „wellicht nog enkele gebieden van het overheidsbeleid”.

Tot zover bestond er in de Raad voor de Arbeidsmarkt een vrij grote mate van eenstemmigheid. De meningen lopen uiteen als het gaat om de vraag of de overheid moet volstaan met globale maatregelen om de investeringen van de ondernemingen te beïnvloeden, of dat

zij specifieke, gerichte maatregelen moet nemen.

Deze vraag beheerst niet alleen de discussie in de Raad voor de Arbeidsmarkt, zij is ook aan de orde in de discussies die thans binnen het kabinet worden gevoerd over de vervolgnota werkgelegenheidsbeleid. De Raad voor de Arbeidsmarkt was in meerderheid voor gerichte maatregelen, zoals koppeling van investeringsfaciliteiten aan het scheppen van nieuwe arbeidsplaatsen. Het is een gedachte die sterk bij de vakbeweging leeft en die voortkomt uit de redenering, dat alle lastenverlichtingen die kapitaal relatief goedkoper maken dan arbeid, de tendens tot uitstoting van arbeid nog zullen vergroten. De werkgemers zien alleen heil in globale, algemeen geldende stimuleringsmaatregelen, zoals

sie dat, ondanks de in de richting van grotere gelijkheid werkende wetgeving, er diep in de sociale structuur verankerde krachten bestaan, gesterkt door vele complexe institutionele factoren, die in de omgekeerde richting werken 3). Ook Parkin, in een vergelijkende studie van een aantal landen, komt tot weinig indrukwekkende resultaten van een herverdelingsbeleid 4).

Het wettelijk ingrijpen in de inkomensverdeling betekent natuurlijk niet dat het recht de enige verdelende factor wordt. Het betekent wel dat de verdeling zoveel mogelijk overeenkomstig daarvoor in de maatschappij aanvaarde regels gaat plaatsvinden, of liever, het betekent dat de kans op publieke steun voor de verdeling groter wordt dan wanneer de verdeling louter op machtsuitoefening beruiste. Macht wordt door het wettelijke ingrijpen omgevormd in gezag en machtsuitoefening in rechtstoepassing 5).

Er is echter geen sprake van dat de machtsstrijd en de strijd om de inkomensverdeling wordt opgeheven. Deze strijd is nl. niet elimineerbaar; haar beperking in één opzicht en op één gebied zal haar voortzetting met andere midde-

len, langs andere wegen en op andere terreinen met zich meebrengen 6). Dat de verdeling door de wetgeving meer in overeenstemming gaat verlopen met in de maatschappij aanvaarde regels, wil in het bijzonder zeggen: met uitschakeling van het machtsgebruik, dat die regels doorkruist. De verplaatsing van de strijd brengt echter met zich mee dat de oude machtsverhoudingen toch weer meespelen. Want niet alleen macht en inkomen blijken dan ongelijk verdeeld te zijn, maar ook de effectiviteit van de in de wetgeving neergelegde rechten en plichten. De grotere macht van een groep blijkt gecorreleerd met grotere ineffectiviteit van plichten en grotere effectiviteit van rechten en de geringere macht van een sociale groep toont een omgekeerde correlatie. Daarnaast treedt er nog een soort multiplier-effect op. Heeft men eenmaal bepaalde rechten voor zich zelf geschapen dan is het des te gemakkelijker om vervolgens weer andere rechten te veroveren.

Conclusie

De volgende twee factoren lijken van

belangrijke invloed op de effectiviteit van een herverdelingspolitiek te zijn. De eerste factor betreft de mogelijkheid die de overheid heeft tot het uitschakelen van het machtsgebruik dat de wettelijke maatregelen doorkruist. De tweede factor betreft de Ausgangssituatie. Een grote ongelijkheid zal nl. noodzakelijkerwijs leiden tot eenzijdige selectieve rechtsvorming, rechtstoepassing en rechtsbedeling. Bij grote materiële onrechtvaardigheid in de structuur van een samenleving zal er dus een geringe kans op formele rechtvaardigheid bestaan, d.w.z. een niet door machtsverhoudingen doorkruiste rechtsbedeling.

Wil Arts

3) Richard M. Titmuss, *Income distribution and social change*, Londen, 1962.

4) Frank Parkin, *Class inequality and political order*, Londen, 1971.

5) Gerhard Lenski, *Power and privilege*, New York, 1966, blz. 56 e.v.

6) Zie hiervoor en het hierna volgende: J. F. Glastra van Loon en E. V. W. Vercruyse, Een sociologische interpretatie van het recht, *De Sociologische Gids*, 13e jrg., nr. 4, blz. 226-235, en vooral: C. J. M. Schuyt, *Rechtvaardigheid en effectiviteit in de verdeling van levenskansen*, Rotterdam, 1973.

een verlaging van de vennootschapsbelasting om de rendementspositie te verbeteren en een investeringsaftrek voor outillage en gebouwen die voor het hele land geldt. Hun redenering is dat verbetering van de winstpositie vanzelf leidt tot creatie van nieuwe arbeidsplaatsen, ook als de investeringen gepaard gaan met de vervanging van bestaande outillage door arbeidsbesparende machines.

De minister-president heeft een poging gedaan de discussie wat te verhelderen door, bij de opening van een nieuwe montagehal voor dieselmotoren van Stork-Werkspoor in Amsterdam, zijn in het najaar voor de christelijke werkgevers te Nijmegen ontvouwde visie op het economische beleid te verduidelijken. Uit die rede hadden de werkgevers de indruk gekregen dat Den Uyl de vrijheid van ondernemers om over hun investeringen te beslissen danig aan banden wil leggen en dat hij in het bijzonder de technologische vernieuwing wil afremmen. Den Uyl heeft de indruk willen negenemen dat hij uit een oppervlakkig en modieus anti-industrialisme redeneerde. Het is nu duidelijk dat hij niet tegen technische vernieuwing is, voor zover deze bijdraagt tot versterking van onze concurrentiepositie, of tot besparingen op energie- en grondstoffenverbruik. Even duidelijk is dat Den Uyl aanvaardt, dat er in de toekomst minder arbeidsplaatsen zullen ontstaan als de groei, al dan niet bewust, wordt verminderd. Hij beschouwt het echter als de plicht van de regering de werkloosheid te bestrijden

nu die bedreigd wordt door een economische teruggang over de gehele wereld.

Uit de opvattingen van Den Uyl vloeit wel degelijk voort, dat voor de industrie specifieke pepmiddelen moeten worden gebruikt. Zijn stelling, dat het offer dat de werknemers moeten brengen bij de aanvaarding van een zeer matige groei van hun reële inkomen alleen kan worden geaccepteerd als zij een medebeslissende stem krijgen in de investeringen van de ondernemers, staat — ook na Amsterdam — nog overeind. Niet de bestrijding van technische vernieuwingen en de inperking van de ondernemersvrijheid stonden centraal in zijn Nijmeegse rede, maar de onvermijdelijkheid van de nullijn voor de reële inkomensontwikkeling.

Den Uyl zei het in Nijmegen heel kernachtig:

„Wanneer er nog ruimte zou zijn voor toename van de investeringen, maar niet voor het vrij besteedbare inkomen, dan kan de zeggenschap over de investeringsbeslissingen, over omvang en richting, niet meer uitsluitend het domein van de ondernemingsleiding zijn. Het gaat immers om de bestemming van potentieel looninkomen voor andere doeleinden”.

Het is merkwaardig hoe de gedachting van Den Uyl tot een bepaald punt parallel loopt aan die van de directeur van het Centraal Planbureau, Prof. Van den Beld. Ook al in een interview zei deze adviseur van de regering, dat bevriezing van de lonen over een reeks van jaren het enige doeltreffende

middel is om de werkloosheid te bestrijden. Van den Beld bekrachtigde zijn opvatting nog eens in de SER-discussie over een bijzondere verhoging van het minimumloon. Hij sprak zich tegen zo'n verhoging uit, omdat daardoor de werkgelegenheid extra in gevaar kan worden gebracht.

Schijnt de directeur van het Centraal Planbureau zich tot een soort onpartijdige kampioen van het traditionele werkgeversstandpunt te ontpoppen, hij verbindt aan zijn stelling niet de onontkoombare sociaal-politieke consequenties. Net als de werkgevers noemt hij als alternatief voor verbetering van het vrij besteedbare inkomen van de werknemers belastingverlaging en verlaging van de sociale premiedruk. De discussie over een sociaal-economisch beleid dat op volledige werkgelegenheid mikt en tegelijkertijd op een selectieve economische groei, zal zich toespitsen op de invloed van overheid en vakbeweging op de investeringsbeslissingen wanneer het wetsontwerp winst- en vermogensaanwasdeling aan de orde komt. Werkgeversvoorzitter Van Veen moet deze komende discussie in gedachten hebben als hij met de voorzitters van de vakcentrales weer om de tafel gaat zitten om te praten over structurele sociaal-economische problemen en over de bestrijding van de werkloosheid in het bijzonder.

A. F. van Zweeden

Lifo-stelsel

Met veel belangstelling las ik in *ESB* van 4 december jl. het artikel „Enige beschouwingen over het Lifo-stelsel” door Drs. C. Horden. Waarschijnlijk ten gevolge van de beperkte doelstelling, waarvoor het artikel geschreven is, laat het bij de lezer enkele leemten achter, die wellicht door de toevoeging van een enkel nieuw begrip zijn aan te vullen.

Als winst, zo lezen wij, wordt beschouwd de toeneming van het eigen vermogen door bedrijfsuitoefening, m.a.w. er kan slechts van winst gesproken worden indien het beginvermogen blijft gehandhaafd. Naderhand wordt deze definitie verder uitgewerkt door als afzonderlijke wijzen van winstbepaling naast elkander te zetten de toeneming na het handhaven van een even grote geldhoeveelheid, de z.g. traditionele wijze van winstbepaling en de vergroting van het vermogen na het handhaven van een even grote voorraad naar hoeveelheid goederen, de z.g. substantialistische handhaving vallende onder de moderne winst-bepalings-stelsels.

Houdt men echter rekening met het bestaan van inflatie, dan zal het in de bedoeling liggen om bij de traditionele winstbepaling een gelijke hoeveelheid waardeverste geldeenheden te handhaven. In dat geval zou men het eindvermogen van elke rekenperiode moeten berekenen door het beginvermogen te indexeren.

De overheid mag als bewaker van de werkgelegenheid nimmer een belasting heffen, waardoor de werkgelegenheid, en dus het voortbestaan van het bedrijf, in gevaar kan worden gebracht. De overheid moet bij de winstbepaling elk bedrijf als een „going concern” beschouwen. Dit betekent dat:

1. de indexering van het vermogen moet worden toegepast op het gehele bedrijfskapitaal, inclusief het geleende kapitaal, en mag niet beperkt worden tot het eigen vermogen. Mocht uit winst of overwinst, die als zodanig automatisch aan belasting onderhevig is geweest, het geleende kapitaal met geïnflerde geldeenheden afgelost worden, dan wordt door de bezitters van het eigen vermogen een kapitaalwinst gemaakt, maar er wordt geen extra winst door bedrijfsuitoefening gemaakt, die voor uitkering of afzondering uit het bedrijf in aanmerking kan komen;

2. de beide systemen van winstbepaling complementair zijn en uitsluitend de laagste van de twee berekende winsten kan worden belast.

In het voorbeeld van het uithollen van een onderneming wordt als mogelijkheid gesteld, dat de winst beperkt wordt tot de verkoopprijs minus de vervangingswaarde van de verkochte hoeveelheden. Aan het einde van een rekenperiode kan nog een gedeelte van de voorraad niet zijn vervangen. Dit uithollen van een onderneming kan het bedrijf als „going concern” in gevaar brengen en uit dien hoofde lijkt het aanbevelenswaardig zich bij de waardering van dit deel van de voorraad te baseren op een „ori-stelsel”, d.w.z. „out, replacement in”. Dit stelsel zal, zo dit gewenst wordt geacht, op gelijke wijze kunnen worden behandeld als het lifo-stelsel, met dien verstande echter, dat voor een nog niet vervangen deel van de voorraad een activum als reserve voor voorraadaanvulling kan worden aangehouden.

In de tabellen, die Drs. Horden gebruikt heeft, is er sprake van een gelijke marge. In de praktijk zal er wel een zekere traagheid bestaan in de aanpassing van de verkoopprijs aan veranderingen in

de prijs der goederen, die in voorraad gehouden moeten worden. Het berekenen van ongelijkheid in winst is dan realistischer en in geval van prijsverlaging zal de winst wellicht groter en de behoefte aan kasgeld kleiner zijn en dus gemakkelijker een belasting kunnen worden afgedragen dan in het geval van een prijsverhoging, waarin de marge en dus de winst lager zal zijn, terwijl de behoefte aan kasgeld groot is.

L. W. Binkhorst van Oudcarspel

Naschrift

Gaarne wil ik bij de opbouwende kritiek van de heer Binkhorst van Oudcarspel enkele kanttekeningen plaatsen.

1. De gesuggereerde indexering van het beginvermogen kan worden beschouwd als een bepaalde vorm van substantiehandhaving. Het te handhaven vermogen wordt daarbij niet uitgedrukt in bepaalde, specifieke goederen (zoals in mijn artikel „kg van goed A”), doch in een bepaald pakket goederen. Namelijk dat pakket, dat ten grondslag ligt aan het bij het omrekenen van het beginvermogen te hanteren indexcijfer. Bedoeld indexcijfer kan zodanig worden gekozen, dat hier sprake is van koopkrachthandhaving, een bepaalde vorm van *substantialisme*. Overigens dient hierbij te worden opgemerkt, dat sommigen (evenals de heer Binkhorst van Oudcarspel) in dit verband spreken over een bepaalde vorm van *nominalisme*.

2. De z.g. lifo-dollar-value-methode (welke in de Verenigde Staten onder bepaalde voorwaarden fiscaal is toegestaan) werkt ook met indexcijfers. Behandeling van deze lifo-variant viel echter buiten het kader van mijn artikel.

C. Horden

G. Eyskens, R. Maldague, F. Michielssen, F. Trappeniers, F. Rogiers, J. Stockx, W. van Rijckeghem, P. van Rompuy, V. van Rompuy, J. van Waterschoot, P. Virenque en J. Bohets: **Het land waarin wij werken.** Een doorlichting van het Belgisch economisch systeem, Standaard Wetenschappelijke Uitgeverij, Antwerpen-Amsterdam, 1974, 190 blz., Bfr. 235.

Onder leiding van Gaston Eyskens, oud-premier en professor in de economie, hebben een tiental vooraanstaande economen zich over het Belgische economische systeem bezonnen.

Hun bevindingen verschenen onlangs in

het te bespreken boekje. De auteurs hebben allen banden met de academische en beleidswereld, zodat de doorlichting van dit team vrij revelerend is voor een bepaalde heersende opvatting omtrent de werking van en het geven van verbeteringen aan dit economische stelsel.

Een sociaal „te corrigeren” markteconomie

In twee hoofdstukken (1 en 7) schetsen de auteurs het Belgische economische systeem. De gebruikelijke typering van gemengde economie, overlegeconomie of sociaal gecorrigeerde markteconomie dekken alle de realiteit van een liberale markteconomie, waarvan men de negatieve uitwassen en niet-optimale automatismen wil ombuigen of aan banden leggen. De doelstellingen, instellingen en ordeningsfactoren die een economisch stelsel hic et nunc gestalte geven, worden in hun evolutief aspect ontleed waarbij als actuele tendensen uit de verf komen: internationalisering gepaard gaande met regionalisering, groeiende overheidstussenkomst en toename van overleg en planning.

Het valt te betreuren in naam van de algemene lezer waarvoor dit werkje werd bestemd, dat de geschetste economische structuur niet levendiger werd voorgesteld door het illustreren met naam en toenaam van al de groepen, bedrijven en organisaties die nu te veel als anonieme bouwstenen van de sociaal-economische constructie ten tonele worden gevoerd. Dit euvel wordt ten dele verholpen in het zevende hoofdstuk, maar dit komt een beetje als mosterd na de maaltijd. Aangenaam verrast waren we door de aandacht die naar verbruikersorganisaties en -problemen gaat; de financieel-monetaire organisatie met de voor het „Belgisch Industrieel Financieel Complex” zo belangrijke „holdings” krijgt daarentegen te weinig aandacht.

Een land om in te leven?

De kern van het werk (hfst. 2 tot 6) bestaat uit een normatieve beoordeling van de prestaties van de Belgische economie. We beperken onze bespreking tot enkele puntjes.

Het totaalbeeld van de *werkloosheid* valt, volgens de auteurs, niet te dramatiseren. Wel schuilen in dit gemiddelde harde kernen van structurele werkloosheid: bepaalde regio's, de vrouwen, de jongeren en de oudere arbeidskrachten.

In dit land waarin wij werken, werken ook ongeveer 200.000 *gastarbeiders*. De aanwezigheid van een vlotende massa vreemde arbeiders lijkt mij trouwens een gemeenschappelijk kenmerk van de gemengde markteconomieën. Dat hieraan geen paragraafje werd gewijd lijkt mij tekenend voor een nog sterk te corrigeren uitwas van de markteconomie. De buitenlandse investeringen daarentegen zijn reeds lang een hoofdstukje waard in soortgelijke studies.

Tot voor enkele jaren heeft ons stelsel op het gebied van de *inflatie* geen bijzondere zorgen gebaard. Deze toe-

Voor boeken op het gebied van economie, sociologie, recht, medicijnen en techniek:

**WETENSCHAPPELIJKE BOEKHANDEL
ROTTERDAM B.V.**

Waarin opgenomen:
De Wester Boekhandel
Stamboekhandel Rotterdam

Rochussenstraat 223, Rotterdam 3003
Tel. (010) 76 11 88

Vestiging in de Erasmus Universiteit, Complex Woudestein. Tel. (010) 14 55 11, toestel 31 15.

(I.M.)

stand is evenwel drastisch omgeslagen. De voornaamste oorzaken van de inflatie situeren de auteurs in verschillende aspecten van structurele kosteninflatie, waaronder zeer terecht de niet-concurrentiële gedragingen en de techniek der beheerste prijzen ruim de aandacht krijgen. De vraaginflatie als conjunctureel en de kosteninflatie als structureel bestempelen is een iets te grove vereenvoudiging; draagt het permanente vraagoverschot dan geen structureel karakter? Onredelijke en onverzadigbare behoeften worden in stand gehouden en geschapen door het reclame-apparaat en de heersende overvloedsmentaliteit.

Bij de bespreking van marktstructuur en *marktedrag* van de ondernemingen wordt duidelijk komaf gemaakt met de prijsconcurrentie. Onthutsende prijsverschillen op lokaal vlak en een pover verband tussen prijs en kwaliteit zijn zeer revelerend voor de werkelijke werking van de markteconomie. Dit empirische stukje spreekt boekdelen.

De *inkomens- en vermogensverdeling* vormt de Achilleshiel van de markteconomieën. In België heerst nog een ruime mate van ongelijkheid, die nog duidelijker tot uiting zou komen indien men erin slaagde de fiscale fraude in de analyse te betrekken. Als belangrijkste oplossing opteren de auteurs voor een negatieve inkomensbelasting en in de vermogensfeer: deelname van de arbeiders aan het produktiekapitaal en vermogensmeerwaardebelasting. Positief is de band die gelegd wordt van inkomensconcentratie over vermogensconcentratie naar bedrijfsconcentratie en macht. Zoals reeds vermeld had dit aspect wat meer de aandacht verdiend (wie zijn die 200 Belgische holding-families?). Even stilstaan bij de absolute grootte van de linkerstaart der inkomensverdeling (de armen) ware voor een land, waarin ca. 1 op tien inwoners het socio-vitaal minimum niet haalt, niet misplaatst geweest.

Het zesde hoofdstuk, gedeeltelijk over *milieu* en gedeeltelijk over *welvaart en welzijn*, levert verfrissende lectuur. Een duidelijk onderscheid tussen produktiegroei en economische groei breekt met de mythe van het BNP.

Het auteursteam komt tot de conclusie dat we in het minst slechte van alle

mogelijke stelsels leven. Akkoord voor zover onze sociaal gecorrigeerde markteconomie meer gezien wordt als een nog sterk sociaal te corrigeren stelsel.

Over het algemeen lijkt mij dit werkje vrij ongelijk. Sommige aspecten worden uitvoerig en levendig-illustratief behandeld (meestal gaat het dan om de weergave van reeds elders gepubliceerde studies van de auteurs, alhoewel niet als dusdanig vermeld). Andere delen komen iets te abstract en niet genoeg uitgediept over. Niettemin is dit een boek, dat er zeker mag wezen. Het getuigt van een open oog voor de actuele tekortkomingen en de beperkingen van ons stelsel. Bovendien vervalt het nooit in een blinde apologie van de overlegeconomie.

R. Vandermosten

Prof. Mr. J. Valkhoff (met medewerking van Prof. Mr. Ch. P. A. Geppart en Mr. W. G. Kloos): Bepalingen voor boekhouding en administratie. FED BV, Deventer, 1973, 138 blz., f. 17,75.

Dit boek behandelt de bepalingen, die verspreid staan in ons privaatrecht, en onze sociaal-economische, sociale en fiscale wetgeving, over boekhouding en administratie. Het stelt de lezer in staat antwoord te geven op o.a. de volgende vragen: waaraan moeten boekhouding en administratie voldoen?; waaraan moeten de balans en winst- en verliesrekening voldoen?; welke opgaven moet men doen?; welke staten inleveren en wanneer?; aan welke controle is men onderworpen?; aan welke sancties staat men bloot? Het gedeelte in dit boek dat handelt over de sociale wetgeving werd verzorgd door Mr. Kloos, terwijl Prof. Geppart het overzicht van de belastingwetgeving schreef.

Drs. G. Slot: Voorraadwaardering. Fiscale monografieën no. 8, 3e herziene druk. Kluwer, Deventer, 1974, 146 blz., f. 22.

Deze derde druk is noodzakelijk geworden doordat op het gebied van de waardering van de goederenvoorraad bij de bepaling van de fiscale winst nieuwe jurisprudentie en literatuur zijn verschenen. Bovendien is aandacht geschonken aan nieuwe literatuur en wetgeving

inzake de winst naar bedrijfseconomische opvattingen.

Nieuwe Vereniging van Aannemers Grootbedrijf (NIVAG): Kostennormen voor aannemersmaterieel. Vijfde druk, Samsom BV, Alphen aan den Rijn, 1974, 204 blz.

Bevat kostennormen voor energievoorziening, keten, loodsen, werktuigen, verspanende machines, niet-verspanende machines, grondverzet- en wegebouwmaterieel, statisch belast materieel, meet-, regel- en communicatie-apparatuur en baggermaterieel.

Hoe werkt dat? Informatie, verklaard

in woord en beeld. Prisma Technica, nr. 55, Het Spectrum, Utrecht, 1974, 265 blz., f. 16,50.

Uitgaande van het begrip informatie in de ruimste zin van het woord — als kennisoverdrachten tussen mensen, maar ook als instructie van computers — worden in dit boek de toepassingen der cybernetica behandeld op vele, geheel verschillende gebieden: taalwetenschappen, fysiologie, biologie, natuurkunde, economische en sociale wetenschappen.

H. P. Anderson: Statistiek en kans. Universitaire Pers, Rotterdam, 1974, 100 blz., f. 19,50.

Vereenvoudigde versie van *Statistische*

Technieken en hun toepassingen. Het boek is bedoeld voor het onderwijs in de statistiek bij het beroepsonderwijs wanneer men over een gering aantal lessen per jaar beschikt en bij bedrijfsopleidingen waar men een inleiding tot de elementaire statistiek wenst in te bouwen. Besproken worden: 1. rangschikken van statistisch cijfermateriaal; 2. frequentieverdelingen en hun karakteristieke grootheden; 3. normale verdeling; 4. verband tussen twee grootheden; 5. optellen en aftrekken van statistische grootheden; 6. grondbeginselen van de kanstheorie; 7. binominaalformule; 8. Poissonverdeling. Het boek is voorzien van vraagstukken + hun uitwerkingen en van enkele statistische tabellen.

De Rijksoverheid vraagt voor de Rijksbelastingdienst

juristen en economen

mnl./vri.

bij voorkeur niet ouder dan 30 jaar

[fiscale studierichting]

die als adjunct-inspecteur van 's rijks belastingen zullen worden aangesteld op een aanvangssalaris van f 2300,- per maand.

[andere studierichtingen]

die gedurende ongeveer 2 jaar een opleiding zullen volgen tot adjunct-inspecteur van 's rijks belastingen. Tijdens de opleiding wordt een salaris toegekend van f 2195,- per maand. Bij succesvolle beëindiging van de opleiding volgt benoeming tot adjunct-inspecteur van 's rijks belastingen op een aanvangssalaris van f 2300,- per maand.

Normaal heeft drie jaren na de benoeming tot adjunct-inspecteur de bevordering tot inspecteur van 's rijks belastingen plaats. Het aan de functie van inspecteur verbonden maximum salaris bedraagt f 4384,- per maand. Het normale verloop van de carrière leidt tot functies waaraan een maximum salaris van f 5265,- per maand is verbonden. Verdere promotie is niet uitgesloten. Inspecteurs van 's rijks belastingen kunnen behalve met de uitvoering van de belastingwetgeving onder meer worden belast met werkzaamheden van wetgevende, organisatorische en leidinggevende aard. Zij kunnen zowel in de dienst als op het ministerie werkzaam zijn.

De in deze advertentie genoemde salarisbedragen zijn gebaseerd op de salarisschalen per ultimo december 1974. Deze bedragen zijn exclusief 7½ % vakantie-uitkering en de salarisverhoging per 1-1-1975.

Voor belangstellenden is een brochure verkrijgbaar met nadere inlichtingen over de belastingdienst, de functie van inspecteur en de opleiding daarvoor. Op telefonisch verzoek onder nummer [070] - 514001, toestel 216, wordt deze brochure gaarne toegezonden. In de brochure is een aanmeldingsformulier opgenomen; het wordt op prijs gesteld als daarvan bij sollicitatie gebruik wordt gemaakt. Sollicitaties dienen vóór 21 februari 1975 te zijn ontvangen.

Eventuele mondelinge informaties worden verstrekt onder nummer [071] - 25641.

